

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA EKONOMICKO-SPRÁVNÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2024

Kanatkyzy Aruzhan

Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní

Korupce jako negativní společenský jev v Kazachstánu.

Bakalářská práce

Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Aruzhan Kanatkyzy**
Osobní číslo: **E21946**
Studijní program: **B6202 Hospodářská politika a správa**
Studijní obor: **Veřejná ekonomika a správa: Veřejná ekonomika**
Téma práce: **Korupce jako negativní společenský jev v Kazachstánu.**
Zadávající katedra: **Ústav správních a sociálních věd**

Zásady pro vypracování

Cílem bakalářské práce je analýza korupce v Kazachstánu z hlediska psychologie a sociálního stigmatu.

Osnova:

- Vymezení základních pojmů (korupce, typy korupce, atd.).
- Motivace korupce.
- Historie korupce v Kazachstánu.
- Vliv sociálního myšlení a sociální stigmatizace na projevy korupce ve společnosti.
- Mezinárodní organizace bojující proti korupci.
- Vyhodnocení výsledků a doporučení.

Rozsah pracovní zprávy: **cca 35 stran**
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

VOLEJNÍKOVÁ, Jolana. *Korupce v ekonomické teorii a praxi*. Zeleneč: Profess Consulting, 2007, s.390. ISBN 978-80-7259-055-1.
VONDRÁČEK, Ondřej. *Korupce jako parazit*. 1. Vydání.[S.l.] 2013. 125s. ISBN 978-80-87050-00-2.
TANZI, Vito. *Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures* IMF Working Papers, 1998. 39s. ISBN 978-14-5184-839-7.
SHACKLOCK Arthur, GALTUNG Fredrik. *Measuring Corruption*. London: Routhledge, 2016. 1 Vydání. 318s. 978-13-1559-438-5

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jan Mandys, Ph.D.**
Ústav správních a sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce: **1. září 2023**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2024**

prof. Ing. Jan Stejskal, Ph.D. v.r.
děkan

L.S.

doc. Ing. Jolana Volejníková, Ph.D. v.r.
garant studijního programu

V Pardubicích dne 1. září 2023

Prohlašuji:

Práci s názvem Korupce jako negativní společenský jev s Kazachstánu jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 30. 04. 2024

Aruzhan Kanatkyzy

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala **Mgr. Jan Mandys, Ph.D** za cenné rady, připomínky a ochotu při vedení této bakalářské práce.

ANOTACE

Cílem této bakalářské práce je provést analýzu a hodnocení korupčních praktik v Kazachstánu a po celém světě s důrazem na její psychologické aspekty. Korupce představuje zásadní problém ovlivňující mnohé aspekty života jednotlivců v této zemi. Korupce má široké dopady na celostátní úrovni a negativně ovlivňuje fungování veřejné správy a dalších sfér společnosti. Práce se v první části věnuje obecnému pojednání o korupci, druhům korupčních praktik a sociologickému pohledu na tento jev, zkoumá jeho příčiny a důsledky. Druhá část práce analyzuje právní úpravu korupce v Kazachstánu, s důrazem na korupci ve veřejné správě a relevantní legislativní opatření. Závěrečná část se zaměřuje na protikorupční strategie a doporučení, která by mohla pomoci omezit korupci v Kazachstánu a posílit boj proti tomuto společenskému jevu.

KLÍČOVÁ SLOVA

Korupce, nepotismus, úplatek, kauza, mezinárodní organizace, Kazachstán

TITLE

Corruption as a negative social phenomenon in Kazakhstan.

ANNOTATION

The aim of this bachelor's thesis is to analyze and evaluate corruption practices in Kazakhstan and around the world with an emphasis on its psychological aspects. Corruption represents a fundamental problem affecting many aspects of the lives of individuals in this country. Corruption has wide-ranging effects at the national level and negatively affects the functioning of public administration and other spheres of society. In the first part, the work is devoted to a general discussion of corruption, types of corrupt practices and a sociological view of this phenomenon, and examines its causes and consequences. The second part of the thesis analyzes the legal regulation of corruption in Kazakhstan, with an emphasis on corruption in public administration and relevant legislative measures. The final section focuses on anti-corruption strategies and recommendations that could help reduce corruption in Kazakhstan and strengthen the fight against this social phenomenon.

KEYWORDS

Corruption, nepotism, bribery, case, international organization, Kazakhstan.

OBSAH

Úvod	12
1 Korupce a její vymezení	13
1.1 Definice korupce	13
1.2 Úrovně korupce	15
1.3 Typy korupce	15
1.4 Důvody a míra korupce	19
2 Měření korupce a organizace, které se jí věnují	22
2.1 OSN a United Nations Development Programme (UNDP)	23
2.2 Freedom House	24
2.3 Transparency International	25
2.4 Výskyt korupce ve světě	28
3 Korupční jednání na hraně mezi morálkou a konvencí	30
4 Shrnutí teoretických poznatků	33
5 Úvod empirické části práce	34
6 Problematika korupce v Kazachstánu	35
6.1 Historie korupce v Kazachstánu	36
6.2 Výskyt korupce v Kazachstánu	38
6.3 Charakteristika korupčního prostředí v Kazachstánu	42
7 Příklady korupčních kauz	44
7.1 Bišimbajev (Kauza 1)	44
7.2 Kazakhgate (Kauza 2)	47

7.3	<i>Analýza uvedených kauz</i>	50
8	Boj proti korupci v Kazachstánu na základě psychologických aspektů	53
	Závěr	59
	Použitá literatura:	61

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

OSN	Organizace spojených národů
TI	Transparency International
HDP	Hrubý domácí produkt
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
UNDP	Rozvojový program Organizace spojených národů
CPI	Index vnímání korupce
SSSR	Svaz Sovětských Socialistických republik

Motto

"Když se krást stává normou, čestnost se stává podvratnou činností."

Václav Havel, **Moc bezmocných, 1978**

Úvod

Tématem předkládané bakalářské práce je zkoumání korupce v Kazachstánu z perspektivy psychologie a sociálního stigmatu. Korupce je komplexní problém, který má dlouhou historii a rozsáhlé důsledky. Jeho dopad se projevuje v politické i ekonomické sféře, často s negativními následky pro soukromý i veřejný sektor, zejména v zemích s nižším stupněm rozvoje. Korupční jednání může ovlivňovat životy mnoha lidí a má různé projevy na různých úrovních společenské struktury. Korupční činy jsou aktuální a nebezpečné a jsou často motivovány touhou po moci a zisku. Hodnoty a morální principy jednotlivců mohou ovlivnit úroveň korupce v dané zemi. Korupce je globálním problémem s vlivem na společnost a ekonomiku v mnoha zemích včetně Kazachstánu. Korupce je vážnou výzvou pro každou zemi a má negativní dopad na fungování státních institucí a důvěryhodnost vlády. Pro dosažení pokroku je nezbytné v každé zemi vyřešit tento systémový problém. Je dobře známo, že korupce je závažným problémem, který brání rozvoji a fungování státu. Korupce ve veřejných institucích je složitým problémem, který má hluboké kořeny a široké důsledky. Tématem práce je prozkoumat fenomén korupce v Kazachstánu s důrazem na jeho psychologické aspekty, a navrhnout možná řešení tohoto problému s ohledem na psychologické aspekty.

Hlavním cílem práce je představit a popsat vybrané případy a zjistit, co přispívá ke vzniku korupčních sítí a vzájemnému skrývání pachatelů korupčních trestných činů. Dalším cílem práce je nalézt odpověď na otázku, proč jsou korupční kauzy málokdy zcela vyřešeny a jejich pachatelé potrestáni.

Předpokládaný význam práce spočívá v porozumění a identifikaci způsobů, jak korupce ovlivňuje stát Kazachstán a jeho společnost. Jedním z příkladů korupce, který bude předmětem zkoumání v této práci, je tzv. Kazakhgate, korupční skandál spojený s Jamesem Giffenem a bývalým prezidentem Nursultanem Nazarbajevem.

Práce je založena na výzkumné metodě analýzy textů, a to jak v teoretické, tak i praktické části práce. Praktická část práce se pak opírá o kazuistiku, studium vybraných případů na základě veřejně dostupných dat a dále o rozhovory s vybranými aktéry. Získaná data pak budou syntetizována a vyústí v soubor doporučení.

1 Korupce a její vymezení

Tato kapitola je věnována jak popisu samotného pojmu korupce, tak i pojmů, které s ní úzce souvisejí. Bude informovat čtenáře o problematice z hlediska právního pojetí. Ve spojitosti s pojmem korupce si většina obyvatelstva vybaví protiprávní či přinejmenším nesprávné a nečestné jednání, jež má danému jedinci přinést výhodu na úkor ostatních členů společnosti, kteří se tomuto jednání neuchýlili.

1.1 Definice korupce

Definice pojmu "korupce" je nejednoznačná a existuje mnoho možných výkladů tohoto jevu. Pro vymezení významu tohoto pojmu pro potřeby této práce je uvedeno shrnutí tohoto pojmu, které vychází z definic připisovaných různým organizacím a různým autorům.

Slovo "korupce" pochází z latinského slova "corruptus", což znamená "zkažený". V právním jazyce se korupcí rozumí zneužití důvěryhodného postavení v zákonodárné, výkonné nebo soudní moci, jakož i v politických nebo jiných organizacích k získání majetkového prospěchu, který není odůvodněn zákonem, pro sebe nebo pro jiné osoby (Šumah, 2018).

Bussell (2015) upozornil na skutečnost, že existuje mnoho různých metod, kterými lze korupci podrobně definovat. Korupce přináší členům určité společnosti výhody i škody. Korupce má škodlivé účinky, které se dotýkají jak veřejného, tak soukromého sektoru, a přesahuje tak cílovou skupinu. Korupce poškozuje celé společnosti, což je jeden z jejích nejhorších důsledků. Pro státy je obtížné vyhnout se zničujícímu stavu korupce, která negativně ovlivňuje celou společnost. Nicméně podle Uslanera (2008) je pravděpodobnost, že korupce postihne bohaté lidi, relativně nižší než, že postihne lidi chudé. Korupce zanechává jednotlivcům méně prostředků na spotřebu, což lze přirovnat k dodatečné dani. S případy korupce je kromě ekonomických posunů spojena také privatizace. Za určitých okolností může korupce zlepšit alokaci zdrojů tím, že brání hospodářskému růstu a motivuje lidi k získávání lidského kapitálu, což zvyšuje pravděpodobnost korupce (Tanzi, 1998). Kulturní rozdíly a míra tolerance vůči korupci ve společnosti určují míru korupce a tento faktor tak může významně ovlivnit míru korupce v dané zemi.

Organizace spojených národů (OSN, 2008) se domnívá, že je lepší vyjmenovat všechny druhy korupce než definovat pojem s více významy.

Podle dokumentů z 34. zasedání Valného shromáždění OSN z roku 1979 byl termín "korupce" definován následovně: „*je to výkon úředníka jakékoli činnosti nebo nečinnosti v oblasti jeho působnosti za odměnu v jakékoli formě v zájmu udělování takové odměny, a to jak s porušením pracovních pokynů, tak bez jejich porušení*“.

Podle Volejníkové (2007) je korupce definována jako „*chování, které se z důvodu dosahování soukromých (osobních, rodinných, úzce skupinových) finančních nebo statusových zisků odchyluje od formálních povinností vyplývajících z veřejné role anebo přestupuje normy proti výkonu určitého typu soukromého vlivu*“. V současné době je nejpřesnější a nejkratší vysvětlení korupce navrženo mezinárodní organizací Transparency International (2009) jako „*zneužití veřejné moci v zájmu soukromého prospěchu*“. Znamená takové jednání představitelů veřejného sektoru (ať už se jedná o politiky či státní úředníky), jimž se nedovoleně a nezákonně obohacují prostřednictvím zneužívání pravomocí, které jim byly svěřeny (TI, Transparency International, 2010a). Rozdíl mezi veřejnou a soukromou sférou je zásadní, přestože v některých společnostech není toto rozlišení vždy zřejmé (Rose-Ackerman, 1999).

Transparency International je organizace, která bojuje proti korupci a usiluje o odstranění korupce nebo alespoň o zmírnění jejích dopadů. Korupce má podle ní katastrofální dopad na každého člověka na planetě a boj s ní by tak měl být vždy národním zájmem.

Transparency International (2009) dále vymezuje dvě různé kategorie korupce, a to "korupci v souladu s pravidly" a "korupci v rozporu s pravidly".. První typ se týká poskytnutí úplatků výměnou za splnění zákonem stanoveného úkolu, který je součástí pracovních povinností příjemce. Druhý pojem se týká poskytnutí úplatku výměnou na porušení nebo nedodržení zákona úředníkem. Přijímání úplatků je obecně považováno za nezákonné. Naproti tomu "korupce proti pravidlům" (TI, Transparency International, 2009) se týká nezákonného přijetí úplatku.“.

Jak vyplývá z výše uvedeného textu, definice korupce se mohou lišit, nicméně podstat problému je vždy stejná, totiž že jde o jednání, které narušuje a znedůvěřhodňuje právní řád a výkon veřejné správy v daném státě.

1.2 Úrovně korupce

Přestože se případy korupce liší svou úrovní a jsou různorodé, obvykle se korupce rozděluje "vysokou" a "nízkou" úroveň. Tyto dvě úrovně jsou považovány za vzájemně se podporující. Vysoká úroveň korupce se obvykle týká vysoce postavených politiků. Tato úroveň se týká lidí, kteří jsou privilegovaní. Během politických kampaní existují motivační faktory pro vysoce postavené politiky. Politici chtějí zůstat ve funkci a volební kampaně mohou být mimořádně nákladné. Snadným způsobem financování kampaně je tedy braní úplatků, což je v některých zemích normou. Existují společnosti, kde se to podle zvyklostí očekává. Od politiků se očekává, že přispějí společnosti, která je zvolila, a úplatky jim pomáhají vyhrát volby (Karlsson & Korsell, 2007).

Skryté platby jsou příkladem nízké úrovně korupce. To bývá případ státních úředníků v některých zemích, kteří dostávají nízké platy, jež nestačí k uživení jejich rodin. To je jen jedna z mnoha příčin korupce státních zaměstnanců. Podle Myinta (2000) zvýšení platu státního zaměstnance nemusí nutně znamenat, že se zdrží nezákonného jednání, nicméně u úředníků s vyššími platy se riziko korupce snižuje, protože v případě přistižení bude mít takový úředník co ztratit.

Korupce a výše HDP na obyvatele v daném státě spolu souvisejí. Korupce bývá nižší v zemích s vysokými příjmy. Existuje však přímá úměra mezi mírou korupce a nízkými příjmy (Svensson, Eight Questions about Corruption., 2005b). Korupce oslabuje hranici mezi soukromým a veřejným, což může vést k dohodě mezi představiteli soukromého a veřejného sektoru a je pak tak stále obtížnější oddělit soukromé od veřejného. Taková situace pak bude mít negativní důsledky v mnoha oblastech. Pokud veřejný sektor nebude fungovat správně, bude to mít vliv i na soukromý sektor.(Sjöstrand, 2005).

1.3 Typy korupce

Korupce může být rozdělena podle různých hledisek. Existuje mnoho takových hledisek a různé zdroje uvádějí podobná nebo odlišná kritéria.

V závislosti na stupni vývoje nebo obvyklosti korumpujícího chování se rozlišují tři stupně korupce: náhodná, systematická a systémová (Fríč, 1999). Fríč (1999) je dále popisuje následovně:

Epizodické porušování zákonů a morálních zásad se nazývá náhodná korupce. Jedná se o ojedinělý případ, který není běžnou praxí organizace. Výjimečnost takových případů zvyšuje pravděpodobnost jejich odhalení, která je při zavedení účinných a funkčních kontrolních mechanismů poměrně vysoká. Současně je nezkušenost korupčníka i korupčníka snadněji odhalitelná.

Systematická korupce již znamená, že korupční mechanismy začínají vytvářet subsystemy v rámci státního systému. Přesto se jedná pouze o malé prvky většího systému a kontrolní mechanismy lze využít k identifikaci a eliminaci korupčních systémů tím, že se eliminují ti, kteří je vytvářejí.

Poslední fáze vývoje se vyznačuje systémovou korupcí. Za těchto okolností je korupční síť již nedílnou součástí systému vládnutí a nemůže bez ní existovat. Korupce se stává běžným nástrojem vlivu a součástí procesu se stávají kontrolní mechanismy, nebo je naopak korupce zcela eliminována. Protože je třeba vyměnit příliš mnoho politiků a úředníků, je systémová korupce velmi obtížná.

Systémová korupce pak může vyústit v korupční stát. Ten vzniká, pokud nedochází k závažným zásahům do systému a korupce nepostihuje nejdůležitější veřejné instituce. V takovém státě je korupce státním procesem a její jednání není trestáno. (Vymětal, 2006)

Jak již bylo uvedeno výše korupce má více podob. Mezi příklady korupčního jednání patří např: "a) úplatkářství, b) vydírání, c) podvod, d) zpronevěra, e) nepotismus, f) nepotismus, g) zpronevěra státního majetku a majetku pro osobní prospěch a h) obchodování s vlivem". (Myint, 2000). Například nepotismus spočívá v tom, že osoba zaměstnává své přátele nebo příbuzné na pracovní pozici, ze které má finanční prospěch. Podle Myinta (2000) se nepotismem rozumí poskytování výhod nebo postavení, kdy jsou přátelé zvýhodňováni při přijímání na manažerské pozice.

Je velmi důležité rozlišovat mezi různými druhy korupce, protože existuje i rozdíl mezi korupcí a podvodem. Papakostas (2009) uvádí, že korupce je definována jako interakce zahrnující nejméně dvě strany. Důvěra je nezbytná, protože lidé si musí navzájem důvěřovat, aby společnost mohla fungovat (Trägårdh, 2009). Lidé se do korupčních situací dostávají buď dobrovolně, nebo z donucení a není vždy snadné se jim vyhnout.

Tři druhy korupce, které jsou si navzájem velmi podobné, jsou podvod, zpronevěra a krádež. Do každého z těchto tří typů spadá předání peněz, majetku nebo jiných cenností někomu, kdo k nim není oprávněn, ale kdo k nim má díky svému postavení přístup (Sampford, 2006). Podvod je využití informací k přiměnění vlastníka, aby se dobrovolně vzdal majetku. (Sampford, 2006) popisují úředníka, který přijme peníze z darů a rozhodne se si je ponechat nebo je dát jiným. (Encyclopedia Britannica, 2010) definuje zpronevěru jako druh korupce, kdy má někdo z vlastnictví něčeho prospěch. Člověk například zpronevěří peníze svého zaměstnavatele. Nebo investor, kterému jsou svěřeny peníze lidí, je začne užívat k jinému účelu. Zpronevěra se může pohybovat od nepatrných až po značné částky. Protože se týkají někoho, komu byl svěřen majetek, peníze nebo cennosti, jsou si zpronevěra a podvod velmi podobné. Zpronevěra je druhem finančního podvodu, čímž se odlišuje od podvodu. Zpronevěru můžeme též definovat jako krádež cizího majetku bez souhlasu jiné osoby (Sampford, 2006).

Sampford (2006) tvrdí, že krádeže, podvody a zpronevěry jsou běžné. Ti, kdo jsou zodpovědní za ochranu peněz, majetku, cenností jsou v pozici a postavení, které jim tuto krádež umožňuje. Zaměstnanci, kteří mají přístup k účtům nebo jiným cenným věcem ve veřejném nebo soukromém sektoru, mohou provádět neoprávněné výběry a peníze si ponechat pro sebe nebo je předat jiným osobám.

Protože předmětem další části práce bude zejména úplatkářství, zaměří se následující část právě na něj.

Úplatkářství má hluboké kořeny a začalo dary. Dary poskytovaly lidem možnost získat to, po čem toužili. To pokračovalo a připravilo půdu pro moderní korupci, včetně závažnějších typů. Korupce se týká mnoha stran, jednotlivců, organizací, společností a úrovní. S rostoucí globalizací ekonomických záměrů se korupce stala také nadnárodní a mezinárodní činností. To se týká i podnikatelů, kteří přesouvají své podnikání z mateřské země do zahraničí, kde se pak mnohde setkávají s korupcí (Karlsson & Korsell, 2007).

Jednou z nejběžnějších forem korupce je úplatkářství, které umožňuje ovlivnit rozhodnutí nebo jednání jednotlivce. Může ji například zahájit někdo, kdo chce, aby bylo v budoucnu přijato rozhodnutí v jeho prospěch. Osoba může dát něco jiné osobě jako odměnu; nemusí jít jen o peníze, ale také o laskavosti, důvěrné informace nebo jiné druhy služeb. Podle Sampforda (2006) může úplatek pocházet přímo od osoby, která jej poskytuje nebo prostřednictvím třetí strany. Třetí

stranou mohou být přátelé, kolegové, rodinní příslušníci, příbuzní, politici, soukromé charitativní organizace atd.

Mezi dva běžné typy korupce patří aktivní a pasivní úplatkářství. Aktivní úplatkářství znamená, že někdo úplatek nabídne nebo přijme. Zaručuje také, že platba bude provedena okamžitě nebo později (OECD, Bribery Awareness Handbook for Tax Examiners., 2010). Patří sem tedy transakce nebo platby. Nevztahuje se však na nepřijatý úplatek. Přijetí úplatku se týká pasivního úplatkářství (Sampford, 2006). Jsou to zaměstnanci, kteří úplatek přijímají, a tím se dopouštějí trestného činu (OECD, 2007). Po přijetí úplatku vznikají další typy korupce. (Sampford, 2006) tvrdí, že uplácení úředníků není jediným případem. Úředníci mohou být také vydírání nebo jinak ohrožováni.

Rose-Ackerman (1999) tvrdí, že úplatky jsou maskované; jsou vydávány za dary s cílem vyhnout se spáchání trestného činu nebo právní důsledky tohoto trestného činu omezit. Na druhé straně dary dávané příbuzným, přátelům a rodině slouží k vyjádření emocí a posílení vazeb mezi přáteli nebo rodinou. Je tedy nezbytné dokázat odlišit dary od úplatků.

Úplatkářství můžeme dále rozlišit na nepřímé i přímé. Vzhledem k tomu, že v případě nepřímého úplatkářství je úplatek dáván kolektivně, nikoliv jednomu uplácenému, je nepřímá korupce obtížněji odhalitelná a identifikovatelná. Nepřímou korupci je tedy obtížnější odhalit, protože je často skrytá nebo maskovaná. Za přímé úplatkářství považujeme takovou situaci, kdy někdo úplatek dává a někdo jiný jej přijímá. Cílem přímé korupce jsou většinou jednotlivci (Karlsson & Korsell, 2007). (Karlsson & Korsell, 2007) definují úplatkářství jako zneužití moci nebo postavení k tomu, aby se člověk dostal z určité situace nebo dosáhl vyššího postavení. Například je člověku nabídnuto, aby si koupil určité množství určitého výrobku. Není nutné, aby samotný úplatek zahrnoval peníze. (Tanzi, 1998) říká, že místo toho může zahrnovat laskavosti nebo vztahy. Mezi úplatky, které nezahrnují přímou finanční odměnu, patří drahé večere a výlety (Karlsson & Korsell, 2007). Úplatky mohou být také rafinovanější. Například osoba může tvrdit, že je nemocná, ale ve skutečnosti je to jen záminka k dovolené. Zaměstnanec využívá svého "společenského postavení" (Tanzi, 1998) k osobnímu prospěchu. I zde se jedná o korupční jednání, které nebylo úplatkem.

Daším typem korupce, kterému se budeme věnovat je nepotismus. Definice nepotismu vychází z latinského slova „nepos“, které znamená synovec. Obecně tak označujeme systém

obsazování funkcí, v němž jsou preferováni příbuzní, respektive přátelé či mimo jiné další obchodně spřízněné osoby, a to na úkor obvykle lépe kvalifikovaných kandidátů. K nepotismu může docházet na státní úrovni – obsazování politických funkcí a právnických osob zřizovaných státem jako třeba státních podniků a orgánů s nimi spojených například dozorčích rad, ale i v organizacích, institucích a soukromých firmách. (Transparency international, 2024)

Výraz nepotismus se původně začal užívat v souvislosti s papeži 15. a 16. století, kteří využívali své pravomoci k získávání významných politických funkcí pro své příbuzné (synovce – odtud název, ale i nemanželské syny a jiné spřízněné osoby). Nejznámějším případem nepotismu je jmenování dvou synovců papeže Kalixta III. kardinály, z nichž jeden se také stal papežem pod jménem Alexandr VI. Ten pak jmenoval kardinálem bratra své milenky, který posléze nastoupil na papežský stolec jako Pavel III. a také jmenoval několik svých příbuzných kardinály – fakticky tak byla utvořena církevní quasidynastie. Teprve v 17. století se postupně podařilo papežský úřad z tohoto směru do jisté míry vymanit. Bulou Romanum decet Pontificem papeže Inocence XII. z r. 1692 bylo jmenování příbuzných do vysokých církevních funkcí zakázáno. (Franzen, 1992)

V současnosti se termínu používá v širším slova smyslu v souvislosti s politikou při jmenování určité osoby do vyšší funkce, jehož příčinou je pouze politické postavení některého z jejích příbuzných. (www.wikiwand.com)

1.4 Důvody a míra korupce

Ačkoli se korupce v mnoha zemích projevuje různě, je možné identifikovat několik společných hnacích sil, které přispívají k jejímu šíření. Stevenson (2005a) upozornil na to, co je všem zemím, které patří mezi nejzkorumpovanější, společné: všechny jsou to rozvojové nebo transformující se země, až na několik výjimek jsou to země s nízkými příjmy; většina těchto zemí má uzavřenou ekonomiku; významný vliv zde má náboženství. Korupce vzniká a vyvíjí se v důsledku mnoha vzájemně souvisejících faktorů, které se od sebe výrazně liší. Mezi nejčastěji zmiňované faktory ovlivňující růst korupce patří politické a ekonomické prostředí, profesní etika a legislativa a také etnické faktory, jako jsou zvyky, obyčeje a tradice.

Míra korupce v různých zemích závisí na řadě faktorů, jako je účinnost vymáhání práva, transparentnost státních institucí, úroveň hospodářského rozvoje a kulturní charakteristiky. Každá společnost má jedinečné podmínky, které vytvářejí kontext pro šíření korupce. Například v zemích

s nízkou úrovní rozvoje a slabými institucemi je korupce často rozšířenější v důsledku nedostatečných kontrolních systémů a netransparentní činnosti státních orgánů. Na druhé straně v rozvinutějších zemích může být korupce více skrytá a souviset s vlivem a lobbováním různých skupin. Rozdíly v míře korupce v jednotlivých zemích tedy souvisejí s mnoha faktory, včetně institucionálních a organizačních.

Zaměstnanci veřejné správy, často berou úplatky, aby si zlepšili svou finanční situaci, což má rovněž vliv na korupci. To potvrzuje i provedená studie, v níž autoři tvrdí, že nízké platy státních úředníků brání vládám, agenturám a institucím v boji proti korupci. Tento problém je obzvláště palčivý v rozvojových zemích, kde nejsou dostatečné daňové příjmy, aby bylo možné zajistit důstojné odměny pro místní úředníky (Allen, 2015). Nízké platy ale nejsou jedinou příčinou způsobující korupci; dalším faktorem, který silně ovlivňuje korupci, je nízká kvalita veřejné správy, která je důsledkem politického tlaku na úředníky, kvůli němuž jejich loajalita obvykle převyšuje profesionální standardy. Někteří autoři také poukazují na míru spokojenosti úředníků s jejich prací jako na důležitý faktor ovlivňující korupci. Sardžoska (2009) potvrzuje, že čím více jsou úředníci nespokojeni se svou prací nebo pracovním místem, tím vyšší je míra korupce. Autoři poznamenali, že soukromý sektor je méně neetický (zejména pokud jde o krádeže a korupci), protože má vyšší etické standardy, zejména pokud jde o standardy, které ovlivňují spokojenost s prací. To potvrzuje i Stevenson (2005a), který tvrdí, že v podstatě výše platu státních zaměstnanců ovlivňuje přijímání úplatků: čím vyšší je, tím menší je pravděpodobnost, že se někdo dopustí korupčního jednání. Tvrdí však, že vyšší platy zvyšují schopnost úředníků vyjednávat, což pak paradoxně vede k vyšším úplatkům. Tvrdí také, že na základě dosavadních výzkumů je velmi obtížné určit, zda vyšší platy způsobují menší korupci, což znamená, že vyšší platy jsou pouze jedním z mnoha faktorů, nikoliv rozhodujícím. Nicméně nízké platy státních zaměstnanců a jejich široké možnosti ovlivňovat záležitosti občanů a podniků patří k ekonomickým příčinám korupce. Korupce se šíří tam, kde mají úředníci široké možnosti disponovat jakýmkoliv omezenými výhodami.

Stevenson (2005a) se dále domnívá, že hlavními příčinami korupce ve státních institucích jsou jejich vysoká míra utajení, těžkopádný systém podávání zpráv, netransparentnost systému tvorby zákonů a slabá personální politika státu, která poskytuje možnosti povýšení bez ohledu na skutečný výkon zaměstnanců.

Americký akademik Robert Klitgaard vysvětluje problematiku korupci matematickou rovnicí

$$\mathbf{C = M + D - A,}$$

kde: C = korupce – anglicky corruption; M = monopol – anglicky monopoly; D = důvěrnost – anglicky discretion; A = odpovědnost – anglicky accountability)

a tvrdí, že korupce se vyznačuje monopolem, důvěrností a nedostatkem odpovědnosti. Jinými slovy, korupce je definována stupněm monopolní moci a právem činit libovolná rozhodnutí, kterými jsou státní úředníci obdařeni, a mírou jejich odpovědnosti za své činy (Stephenson, 2014).

2 Měření korupce a organizace, které se jí věnují

Korupce je obtížně měřitelný jev, neboť mnoho případů zůstává neodhaleno a pravděpodobně představují jen malou část skutečného objemu korupce.

Mnoho lidí tvrdí, že měření korupce je nemožné, protože vyžaduje zkoumání stavu země prostřednictvím prvků, jako je vláda, podniky a veřejnost. Přesto existují skupiny, které se snaží měřit korupci různými způsoby (Sampford, 2006).

Uslaner (2008) tvrdí, že měření korupce je obtížné kvůli nedostatečně jasné definici a transparentnosti. *"Pokud ji nevidíte, nemůžete ji měřit"*, říká. Měření povede pouze ke kritice, která bude obvykle negativní. (Uslaner, 2008.) tvrdí, že korupci nelze měřit, protože není transparentní.

Jedním ze způsobů, jak posoudit úroveň korupce v dané zemi, je studium indexů. Je však třeba mít na paměti, že korupce je nezákonná, což ztěžuje získání přesných výsledků pro tyto indexy (Corruption Perception Index, 2009).

Určit míru korupce je obtížné a neexistuje žádná jednotná metoda. (Sampford, 2006) tvrdí, že pohled na indexy vytvořené různými organizacemi je jedním ze způsobů, jak zlepšit vnímání korupce. Tyto indexy však někdy neposkytují přesnou a spravedlivou reprezentaci země nebo organizace.

Podle Sampford (2006) by měření korupce mělo vycházet spíše ze "studií založených na jednotlivých zemích" než na organizacích. To znamená, že zemím by měla být věnována větší pozornost, než aby se snažily pokrýt všechny dimenze.

Tanzi (1998) tvrdí, že korupce by byla odstraněna, kdyby ji bylo možné měřit. Dále hovoří o problémech měření, které nejsou způsobeny pouze problémy s definicí, ale také tím, že není jasné, co se měří. (Tanzi, 1998) tvrdí, že pokud se má korupce měřit, měly by se měřit korupční činy, a nikoliv zaplacené úplatky.

Podle Uslaner (2008) nejsou indexy stoprocentně spolehlivé. (Uslaner, 2008.) uvádí, že metody hodnocení a měření korupce jsou vždy chybné.

Transparentnost pomáhá v boji proti korupci, protože znamená průhlednost. Odpovědnost státních úředníků V tomto případě to znamená, že vláda může zpřístupnit veřejnosti věci jako tisk, většinu svých zasedání, zákony a další dokumenty (Uslaner, 2008.).

Ve světě existuje celá řada organizací, které se měřením korupce zabývají. V následujícím textu se zaměříme na tři nejdůležitější organizace, které jsou v různé míře spojeny s měřením korupce. Každá z těchto pěti organizací ji hodnotí podle svých metod. To ukazuje na fakt, že měření korupce je složité, protože každá z těchto organizací používá jiné metody a své výsledky prezentuje odlišně.

2.1 OSN a United Nations Development Programme (UNDP)

Největší mezinárodní organizací sdružující státy je OSN. Vznikla 24. října 1945 po přijetí Charty OSN, kterou ratifikovala většina zakládajících členů. OSN byla vytvořena za účelem zajištění světového míru a bezpečnosti. Působnost orgánů se nepochybně v průběhu času rozšířila. Jedním z problémů, kterým čelí, je boj proti korupci. OSN vypracovala program boje proti korupci jako jeden z cílů udržitelného rozvoje pro období 2015-2030. Jedním z cílů je zvýšit transparentnost a zabránit všem formám korupce a úplatkářství. Níže jsou uvedeny další dokumenty přijaté v rámci boje proti korupci. (Informační centrum OSN, 2015)

Úmluva OSN proti korupci (UNCAC)

Úmluva Organizace spojených národů proti korupci (dále jen „Úmluva“ nebo „UNCAC“) byla přijata rezolucí č. 58/4 Valného shromáždění OSN 31. října 2003 v New Yorku. Členské státy OSN měly poprvé možnost připojit své podpisy k Úmluvě na konferenci na nejvyšší úrovni, která se konala 9.–11. prosince 2003 v Meridě v Mexiku. Úmluva má v současné době 184 smluvních stran.

Úmluva je rozčleněna do 71 článků. Upravuje spolupráci při prevenci, vyšetřování a stíhání korupce a při úkonech týkajících se zmrazení, zabavení, konfiskaci a navrácení výnosů z trestné činnosti zjištěné v souladu s touto Úmluvou. Úmluva kriminalizuje různé formy korupčního jednání, včetně např. korupce veřejných činitelů, zpronevěry či praní výnosů z trestné činnosti. Úmluva obsahuje úpravu prevence, vzájemné právní pomoci, problematiku mezinárodního

vydávání a předávání osob v rámci trestního řízení, či spolupráci v oblasti mezinárodních konfiskací.

Smluvní státy Úmluvy svou rezolucí 3/1 přijaly hodnotící mechanismus rozdělený na jednotlivé víceleté cykly. V první cyklu se hodnotilo provádění ustanovení kapitol III (Kriminalizace a vymáhání práva) a IV (Mezinárodní spolupráce), v druhém cyklu se hodnotí kapitoly II (Preventivní opatření) a V (Navracení majetku z trestné činnosti). Hodnocení probíhá formou tzv. „peer review“, tj. každý smluvní stát je hodnocen dvěma jinými, namátkově vylosovanými státy. (Justice.cz, 2013)

Úřad OSN pro drogy a kriminalitu (UNODC) organizuje ve svém sídle ve Vídni pravidelná zasedání konference smluvních stran Úmluvy i jednotlivých pracovních skupin zřízených za účelem jejího řádného provádění a monitoringu.

2.2 Freedom House

Freedom House je nezisková organizace, která se zabývá demokracií, politickou svobodou a lidskými právy. Je to americká organizace se sídlem ve Washingtonu. Freedom House každoročně vydává studii Svoboda ve světě. Studie hodnotí "stav globální svobody, jak ji vnímají jednotlivci" (Freedom House, 2009a). Jejím základem je svoboda a možnost jednat podle vlastního uvážení bez závislosti na vládě nebo jiných institucích či organizacích, které mají ve společnosti zásadní význam. Hodnotí politická práva a občanské svobody. Občané mají právo na svobodné jednání a účast na veřejném životě bez nepatřičných politických zásahů, což se označuje jako politická práva. To zahrnuje právo volit, účastnit se politických procesů, členství v politických stranách a organizacích a aktivní účast ve společnosti. Podstatou občanských svobod je, aby lidé mohli svobodně vyjadřovat své myšlenky a přesvědčení; tyto svobody zahrnují také svobodu jednat nezávisle, bez zásahů vlády nebo společnosti. Volby a účast v politickém procesu jsou dva způsoby, jak se mohou jednotlivci vyjádřit. Freedom House klade větší důraz na to, jak jsou práva uplatňována v reálném životě, nikoli pouze na teorii.

Freedom House (2009a) vyvinul přístup k hodnocení standardů občanských svobod a politických práv. Hodnocení využívá údaje ze Všeobecné deklarace lidských práv. K hodnocení zemí zapojených do studie se používá standardizovaný model. V úvahu se berou nejen státy, ale

i regiony. Při hodnocení různých zemí a regionů se za nejvyšší úroveň svobody považují "liberálně demokratické společnosti" (Freedom House, 2009a).

Studie je prováděna prostřednictvím analytických žebříčků a zpráv a zahrnuje 193 zemí a 16 regionů. Při hodnocení země se přihlíží k historii země nebo regionu a k událostem, které se odehrály v průběhu hodnoceného roku. Zohledňují se občanské svobody a politická práva. K hodnocení zemí a území se pak používá stupnice Freedom House. Všechny údaje jsou poté porovnány a každé zemi nebo regionu je přiděleno číslo od 1 do 7 v závislosti na politických právech a občanských svobodách, kdy číslo 1 znamená nejvyšší skóre 1 a číslo 7 nejnižší skóre (Freedom House, 2009a). Státy a regiony jsou podle odpovědí na otázky rozděleny do kategorií svobodné, částečně svobodné a nesvobodné. Výsledky Freedom House využívají údaje od expertů na jednotlivé země, mezinárodních návštěvníků a tisku týkající se svobody organizací, lidských práv, stavu vlády, mezinárodního zpravodajství a domácích médií. Tyto prvky dohromady tvoří index prezentovaný touto organizací. Průzkumy Freedom House používají univerzální otázky. V důsledku toho se otázky snaží být co nejobecnější a neměly by být příliš konkrétní. Neměly by se však vztahovat pouze na určité země, a nikoli na celý svět. I když podmínky v jedné zemi nejsou stejné jako podmínky v jiné zemi, otázky se nevztahují na každou zemi zvlášť (Freedom House, 2009b) Politická práva a občanské svobody jsou zahrnuty do indexu, který měří různé země v čase. (Rock, 2007) však tvrdí, že Freedom House má několik nedostatků: nezahrnuje "volební nebo procedurální aspekty demokracie", jako je právo občanů na vliv (Rock, 2007).

2.3 Transparency International

Transparency International je mezinárodní síť organizací se sídlem v Berlíně. Jejím cílem je pomáhat snižovat korupci v zemích. Zabývá se také monitorováním korupce. Organizace se zaměřuje na otázky, jako je střet zájmů, využívání veřejných prostředků a zadávání veřejných zakázek. Zajišťuje dodržování mezinárodních smluv a úmluv a monitoruje práci veřejných orgánů. Usiluje o systémové změny v legislativě, veřejné správě a soukromém sektoru. (Transparency International, 2015)

Jejich ukazatel korupce CPI (anglický Consumer Prices Index) neboli index vnímání korupce, je jedním z nejběžněji využívaných, který subjektivně hodnotí míru korupce z pohledu

potenciálně dotčených osob. Úroveň korupce je u každé země hodnocena na číselné stupnici od 0 (nejméně zkorumpovaná) do 100 (nejvíce zkorumpovaná) (Fríč, 1999). Jedná se o souhrnný index založený na údajích o korupci získaných z průzkumů mezi podnikateli a odborníky, které provádějí různé nezávislé a respektované organizace. Index CPI zahrnuje názory odborníků z hodnocených zemí a lidí z celého světa. Aby se index CPI mohl využít pro hodnocení korupce ve veřejném sektoru, je nutné jej opřít o definici korupce, kterou Transparency International definuje jako *"zneužití veřejné funkce k získání soukromého prospěchu"*. (Lambsdorff, 2007).

Otázky týkající se zneužívání veřejné moci k osobnímu prospěchu jsou tedy předmětem průzkumů použitých k vytvoření indexu CPI. Příkladem je uplácení veřejných činitelů, úplatky při zadávání veřejných zakázek a zpronevěra veřejných prostředků, stejně jako otázky na hodnocení moci a účinnosti opatření (Lambsdorff, 2007).

CPI má řadu výhod, které z něj dělají preferovaný nástroj pro analýzu:

Důvěryhodnost: Transparency International je známá svým nezaujatým přístupem a snahou o objektivní hodnocení korupce. To dává CPI vysokou míru důvěry a autority ve vědecké komunitě.

Spolehlivost metodiky: CPI je založena na přísně strukturovaných metodikách a hodnotících kritériích, které zajišťují spolehlivost a srovnatelnost dat mezi různými zeměmi a roky.

Široký rozsah dat: index pokrývá velké množství zemí a území, což umožňuje provádět srovnatelné analýzy a identifikovat trendy v boji proti korupci na globální úrovni.

Transparentnost: Transparency International se proslavila svou transparentností v práci, což je podpořeno dostupností metodiky a dat pro vědecké a veřejné použití.

Použití indexu vnímání korupce (CPI) od Transparency International představuje důležitý aspekt ve výzkumu korupce pro bakalářskou práci.

Transparency International hodnotí země podle míry korupce politiků a státních úředníků, která měří korupci na celém světě od roku 1995.

CPI vychází ze 13 zdrojů údajů, které odrážejí hodnocení odborníků a manažerů podniků ohledně řady korupčních praktik ve veřejném sektoru, včetně:

- úplatkářství
- zneužívání veřejných prostředků
- využívání veřejných funkcí k osobnímu prospěchu
- Nepotismus ve státní správě
- uchvácení státu.

Některé zdroje se rovněž zabývají mechanismy, které jsou v dané zemi k dispozici pro prevenci korupce, jako jsou např.:

- schopnost vlády prosazovat mechanismy integrity
- účinnost stíhání zkorumpovaných úředníků
- byrokracie a nadměrná byrokratická zátěž
- existence vhodných zákonů o zveřejňování finančních informací, předcházení střetu zájmů
prevence střetu zájmů a přístup k informacím
- právní ochrana oznamovatelů, novinářů a vyšetřovatelů.

Každý ze zdrojů údajů používaných pro výpočet CPI se posuzuje podle následujících kritérií:

A) Metodická spolehlivost a institucionální reputace: pro zdroj, který má být součástí CPI je nutné zajistit kvalitu a přiměřenost jeho metodický přístup. Z tohoto důvodu musí každý zdroj pocházet z odborné instituce, která jasně dokumentuje své metody sběru dat a přístup měření. Transparency International pak hodnotí spolehlivost metodiky.

B) koncepční sladění dat: protože se jedná o měření korupce ve veřejném sektoru, všechny zdroje dat použité k vytvoření CPI musí výslovně souviset s mírou korupce nebo korupčních rizik ve veřejném sektoru. Otázky se mohou týkat definovaného "typu" korupce (například drobné korupce) nebo vlivu na účinnost mechanismů prevence korupce,

který lze také použít jako nástroj pro vnímání úrovně korupce v zemi

C) Srovnatelnost mezi jednotlivými zeměmi:

Protože CPI porovnává země mezi sebou navzájem, musí být zdrojové údaje legitimně srovnatelné i mezi zeměmi a nesmí být specifické pro jednotlivé země. Kromě toho musí zdrojová data být měřitelná.

Zdroj navíc musí měřit stejný jev ve všech zemích a ve stejném měřítku. Přestože v současné době neexistují žádná kritéria týkající se minimálního rozsahu, který musí zdroj mít, aby mohl být zahrnut do indexu CPI, zdroj údajů s nejnižším pokrytím poskytuje skóre pro 16 zemí.

D) Dostupnost údajů za více let: Vzhledem k tomu, že index CPI měří korupci v různých zemích, je pro zařazení do indexu CPI důležité mít k dispozici údaje za více let.

Protože index CPI měří korupci v různých zemích a v čase, jsou vyloučeny zdroje, které zachycují vnímání korupce v jednom časovém okamžiku, ale nejsou určeny k opakování v čase (Corruption Perceptions Index , 2022).

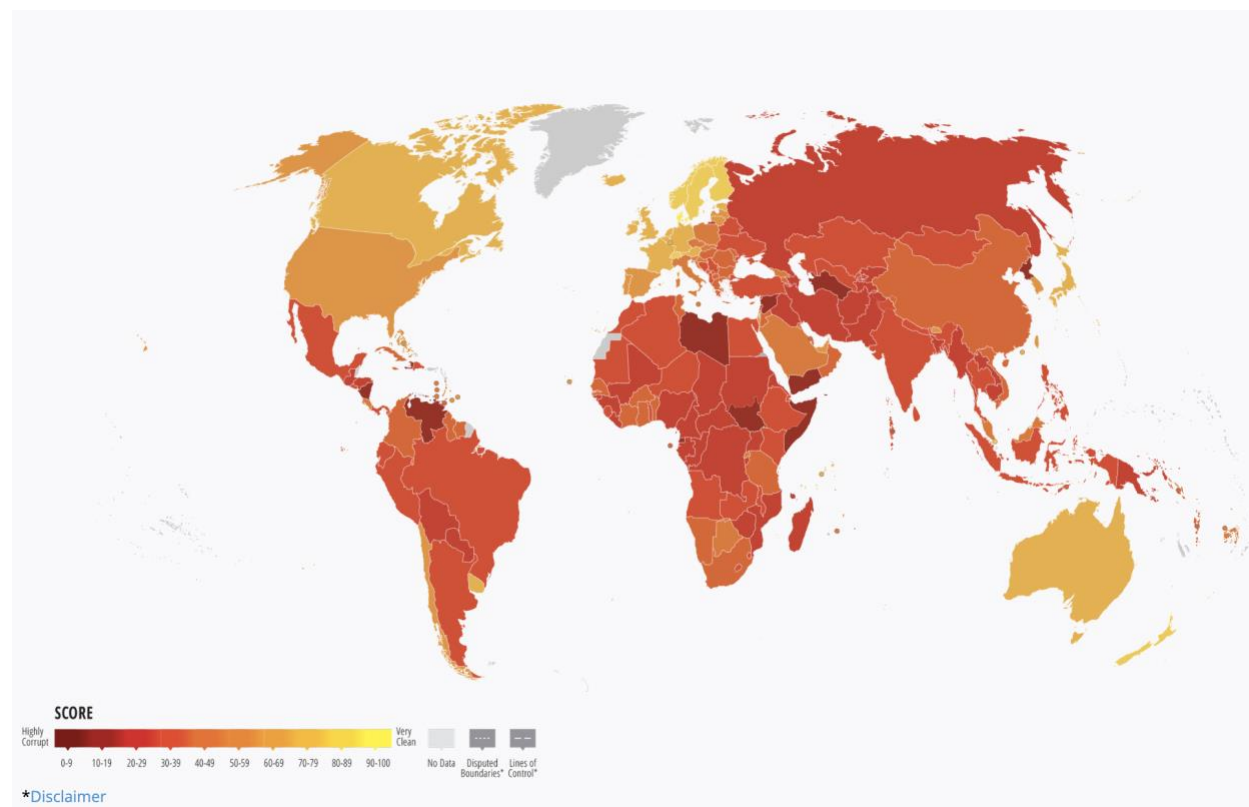
2.4 Výskyt korupce ve světě

Výskyt korupce se v různých zemích výrazně liší. Například ve skandinávských zemích, jako je Finsko, Švédsko, Norsko a Dánsko, je nemožné najít korupci ve veřejném sektoru bez okamžitých důsledků pro viníka. Jejich vysoká úroveň integrity ve veřejné správě je obdivuhodná a často spojována s důslednými právními postupy a transparentními kontrolními mechanismy. V porovnání s těmito zeměmi je situace v Kazachstánu stále velmi problematická. Ačkoli byly dosaženy určité pokroky v boji proti korupci, nedostatek transparentnosti a politický tlak stále komplikují situaci a brání efektivnímu potlačení korupčních praktik.

Transparentnost je základem přístupu severského modelu v boji s korupcí. Skandinávské země se trvale řadí mezi první v globálních indexech transparentnosti, jako je index vnímání korupce pomocí Transparency International. Jedním z klíčových aspektů transparentnosti je právo veřejnosti na přístup k informacím. Severské země mají spolehlivé zákony o svobodě informací,

keré umožňují občanům žádat a získávat informace od státních orgánů. To pomáhá nejen při odhalování potenciálních korupčních praktik, ale také podporuje kulturu otevřenosti a odpovědnosti (FasterCapital, 2024).

Obrázek 1. Index vnímání korupce ve světě 2023

Zdroj: Transparency international, 2024

Podle nejnovějších údajů organizace Transparency International je Dánsko hodnoceno jako nejméně zkorumpovaný stát světa, následované Finskem s velmi blízkým skórem. Nový Zéland a Norsko také vykazují nízkou míru korupce. Naopak, Kazachstán se umístil na 93. místě v žebříčku, což signalizuje vysokou úroveň korupce v zemi.

3 Korupční jednání na hraně mezi morálkou a konvencí

V předchozích kapitolách byly představeny základní termíny spojené s problematikou korupce. V této kapitole budou zmíněny výsledky sociologických výzkumů zkoumajících postoje lidí k této problematice.

Kognitivní psychologie je oblast psychologie, která se zabývá studiem vnitřních mentálních stavů, jako jsou přesvědčení, touhy a motivace. Je zaměřena na to, jak lidé získávají, zpracovávají a ukládají informace. (Sternberg, 2009)

Výzkum kognitivních základů korupce začal se studii zaměřenými na zkreslení vnímání a racionalizaci neetického chování. Kate Dupuy a Sigrid Neset ve své práci "Kognitivní psychologie korupce (Dupuy & Neset, 2018) zdůrazňují, že kognitivní zkreslení mohou vést k tomu, že jednotlivci si neuvědomují svou účast na korupčních činech. Můžou vnímat svá jednání jako výjimku z pravidel, která je ospravedlňována okolnostmi nebo sociální normou v jejich prostředí.

Motivace na úrovni jednotlivce je klíčem k pochopení toho, proč ke korupci vůbec dochází, tj. proč jsou lidé ochotni zapojit se do nezákonného nebo nemorálního chování. Strukturální důvody mohou být pouze druhotnou příčinou korupce, neboť lidé mají tendenci věřit, že korupční chování je normální nebo prospěšné.

Ve společnosti vždy existovaly vzorce a normy chování, ale existovali i lidé, kteří se od těchto norem odchylovali. Odchylky od normálního lidského chování, ať už pozitivní nebo negativní, se nazývají sociální deviace. (Jilčík, Plšková, Zapletal, 1999)

„Ze sociologického hlediska je korupce projevem deviantního chování v tom smyslu, že nerespektuje standardní pravidla hry“ (Chmelík, Tomica, 2011)

Pro analýzu korupčního chování je důležité věnovat pozornost faktorům, které ovlivňují zpracování informací. Mezi nimi jsou důležité zejména časové rámce, mentální schopnosti a motivační aspekty jednotlivců. Studium toho, jak jednotlivci interpretují a strukturují informace, pomáhá pochopit mechanismy korupce. Důležité je zohlednit, jak jedinec používá percepční schémata, emocionální zabarvení procesů a sociální kontext jeho jednání. Stávající výzkum v oblasti kognitivní psychologie korupce poukazuje na významný vliv sociálního statusu

a hodnocení rizik na korupční chování. Zatímco o roli osobního prospěchu a sebekontroly existuje dostatek studií, vliv emocí a racionalizačních procesů je mnohem méně častý. (Anti-corruption resource centre, 2018)

Kognitivní psychologie říká, že k pochopení individuálních rozhodovacích procesů, včetně korupčních rozhodnutí, je třeba zkoumat faktory, které ovlivňují zpracování informací, jako je čas, mentální schopnosti a motivace. (Frič, 2001)

Existuje perspektiva, která chápe korupci jako porušení etických zásad a zdroj nerovnosti ve společnosti, zatímco jiná perspektiva ji vnímá jako přirozený prostředek pomoci blízkým a využívání sociálních sítí, které jsou v dnešní době nezbytné. Následující kapitoly se budou zaměřovat na analýzu principů, které ovlivňují posuny mezi těmito interpretacemi v rámci společnosti.

Stávající důkazní základna a možné důsledky pro odborníky z praxe zahrnují následující dvě základní témata, a to moc a osobní prospěch a sebekontrolu.

Moc

Osoby, které mají moc, se častěji dopouštějí korupčního jednání, z čehož plynou možné důsledky pro odborníky z praxe, a to:

- Podporovat informační a sankční mechanismy zaměřené na osoby u moci s cílem předcházet korupčnímu jednání a trestat je.
- Podporovat opatření k zajištění bezúhonnosti osob u moci.
- Zajistit transparentnost a odpovědnost rozhodovacích procesů s cílem kontrolovat moc.
- Zajistit jasné definice korupčního jednání, abyste zabránili etickému skluzu. (Kalijev 2021)

Osobní prospěch a sebekontrola

Je pravděpodobnější, že osoba bude jednat korupčně, pokud získává osobní prospěch, má nižší sebekontrolu, věří, že korupce způsobí pouze nepřímou škodu, a pokud pracuje v organizaci, kde je neetické jednání beztrestné. Z toho plynou možné důsledky pro odborníky z praxe:

- Podporovat institucionální mechanismy, které omezují možnost osob u moci mít hmotný prospěch ze svého postavení.
- Podporovat opatření k zajištění integrity osob u moci, včetně systémů odměňování.
- Vytvářet averzi ke ztrátám a podstupování rizika. Lidé budou pravděpodobně tolerantnější k riziku, aby kompenzovali ztráty, a budou mít větší averzi k riziku, aby si zachovali zisky. Zdá se totiž, že nejistota pravděpodobně zvyšuje pravděpodobnost korupčního jednání. (Kalijev 2021)

Z výše uvedeného vyplývá, že korupce není jen právní a společenský fenomén, ale že jde i o sociologicko-psychologické téma kterému je třeba se hlouběji věnovat.

4 Shrnutí teoretických poznatků

V teoretické části práce byla korupce zkoumána z právního, sociálního a psychologického hlediska. Pojem korupce, její zvláštnosti a různé formy projevů jsou rozebrány v první kapitole práce. Jsou popsány její hlavní definice, jakož i mechanismy a podněty, které mohou vést ke korupci. Zvláštní pozornost je věnována různým oblastem, v nichž se korupce může projevovat, jako je interakce s veřejnými institucemi a interakce v soukromých vztazích.

Dále studie úlohy mezinárodních organizací, jako je Organizace spojených národů (OSN), Transparency International a Freedom House, odhalila jejich důležitou funkci v mezinárodním boji proti korupci. Tyto organizace hrají roli při navrhování standardů, doporučení a monitorovacích mechanismů zaměřených na prevenci a boj proti korupci na globální úrovni.

Analýza mezinárodních standardů pro hodnocení korupce je navíc uvedena v druhé kapitole práce. Těmito organizacemi byly vytvořeny nástroje a ukazatele pro hodnocení úrovně korupce v různých zemích světa pomocí dat od předních mezinárodních organizací. Tato analýza nejen napomáhá vytvářet transparentní prostředí v oblasti korupce, ale také pomáhá při správném hodnocení a porovnávání situací po celém světě.

Vliv kognitivní psychologie na korupční chování je zmíněn ve třetí kapitole práce. Hovoří se o psychologických faktorech, jako jsou morální přesvědčení, sociální normy a rozhodovací mechanismy, které mohou ovlivnit nástup praxe korupce. Pochopení těchto prvků umožňuje vytvářet účinnější metody boje proti korupci, které zahrnují nejen politická a právní opatření, ale také psychologická opatření.

Teoretická část práce tak vytváří základ pro další výzkum korupce v praktické části práce, která se zaměřuje na případovou studii korupce v Kazachstánu. Tato případová studie bude použita v praktické části práce k analýze nejvýznamnějších korupčních kauz v Kazachstánu a k vypracování konkrétních návrhů a metod pro boj s korupcí v různých oblastech života společnosti s ohledem na strukturální a psychologické aspekty problému.

5 Úvod empirické části práce

V empirické části bakalářské práce budou podrobně analyzovány problémy korupce v Kazachstánu, začínaje historií jejího vzniku a vývoje. Zvláštní pozornost bude věnována studiu historických kořenů korupce v zemi a jejímu vlivu na různé aspekty veřejného života. Budou zkoumány dříve provedené výzkumy o korupci v Kazachstánu, a také je prezentována statistika založená na datech Transparency International pro srovnávací analýzu úrovně korupce v zemi.

Následně budou zkoumány hlavní problémy spojené s korupcí v Kazachstánu. To zahrnuje analýzu faktorů přispívajících k šíření korupce na úrovni státu, a také problémy spojené s nedostatečnou efektivitou opatření boje proti ní.

Jako konkrétní příklady korupčních případů budou zkoumány takové významné události, jako je případ "Kazakhgate", související s prvním prezidentem Kazachstánu, a také případ bývalého ministra ekonomiky Kazachstánu, Bišimbajeva. V obou případech je hlavním tématem korupce na úrovni státu, která zůstává nepotrestaná, což zdůrazňuje závažnost problému.

Závěrem budou prezentovány možné příklady boje proti korupci, které vycházejí z principů psychologie, státní správy a sociálního stigmatu obyvatelstva v Kazachstánu. V této části práce budou zkoumány konkrétní strategie a nástroje, které mohou pomoci překonat korupční jevy v zemi, včetně změny behaviorálních vzorců, zlepšení systému státního dohledu a implementace mechanismů sociální odpovědnosti.

6 Problematika korupce v Kazachstánu

Tato část práce se zabývá korupcí v sektoru veřejné správy v Kazachstánu. Tento sektor zahrnuje širokou škálu činností souvisejících s poskytováním veřejných služeb, správou veřejných záležitostí na místní a centrální úrovni a výkonem správních funkcí.

Zákon Republiky Kazachstán "O boji proti korupci" ze dne 18. listopadu 2015 definuje význam pojmu "korupce" v šestém odstavci. Korupcí se podle něj rozumí poskytnutí nebo přijetí úplatku, zneužití moci a pravomoci. Korupci definuje také jako jakékoli jednání nebo nečinnost úředníka, které může vést k nezákonnému získání majetku, služeb nebo jakýchkoli jiných výhod a prospěchu. (Zákon Kazachstánu o boji proti korupci, 2015) Není žádným tajemstvím, že protiprávní jednání úředníka může ovlivnit pověst státní správy jako celku a snížit důvěru občanů ve stát.

Podle zákonů Republiky Kazachstán se úplatkářství mohou dopustit jak veřejní činitelé, tak soukromé osoby, které se snaží ovlivnit veřejného činitele. Přitom úplatky tvoří 20 % korupčních trestných činů v Kazachstánu. Za posledních pět let se počet osob odsouzených za přijetí nezákonné odměny od veřejných činitelů v zemi zdvojnásobil. Jedná se o státní úředníky pracující na různých úrovních státní správy. Odhaduje se, že potenciální ztráty kazašské ekonomiky způsobené korupcí dosahují 3,8 miliardy dolarů ročně, což představuje 2 % HDP (inbusiness.kz, 2017). Skandály, do nichž jsou zapleteni vysoce postavení úředníci, se v Kazachstánu objevují s nezáviděníhodnou pravidelností. V současné době již nejsou v zemi překvapivá zadržení vysoce postavených osob. Úředníci, šéfové národních podniků a radnic jsou trestně stíháni za úplatky.

Vedle toho se často vyskytují i tzv. facilitační platby. Tyto platby jsou drobné odměny, obvykle peněžní, poskytované úředníkovi s cílem motivovat ho k plnění povinností, které jsou po něm ze zákona požadovány. Podle (Kuatbekov, 2024) kazašské protikorupční právní předpisy tyto platby nezakazují.

V současné době akademické kruhy v Kazachstánu nevytvořily jasnou definici pojmu "korupce" pro prostředí této země. Obvykle se korupcí v kazašském kontextu rozumí zkorumpovaní úředníci, kteří zastávají vysoké funkce ve státních orgánech a využívají své moci k úplatkářství, korupci, vydírání, podvodům a dalším nezákonným činnostem.

Dvěma hlavními příčinami vzniku a šíření korupce v Kazachstánu jsou nedostatek profesní etiky a nedostatečné zákony, které korupci kriminalizují a trestají. Významný vliv má také neúčinné trestání korupce, které jen podporuje ty, kdo se na korupci podílejí, aby v ní pokračovali, a zároveň zvyšuje pravděpodobnost, že se kvůli neúčinným trestům ke korupci přidají další. Samostatným problémem je nedostatečná profesní etika, neboť vytvoření nebo změna norem etického a profesionálního chování trvá určitou dobu, což je v transformujících se zemích dobře známo. V některých případech se tyto a profesní standardy změnily během několika měsíců a přiblížily se standardům ve vyspělých demokraciích, zatímco v jiných zůstaly stejné jako v období socialistické éry. V transformujících se zemích je korupce obvykle vnímána jako "měkčí". Legální korupce je tak rozšířená v některých zemích, jakými je Kazachstán, které si v jiných situacích dobře vystačí s nelegální korupcí, a to kvůli nedostatku profesní etiky. Korupce navíc vede k nedostatečné transparentnosti a nedostatečné kontrole ze strany dozorových orgánů. Korupce se tak šíří v místech, kde neexistuje právní rámec ani politická vůle ke kontrole, což umožňuje neprůhledné operace v ekonomice a politice. Kromě toho mohou ke korupci vést rozsáhlé, neprůhledné nebo neúplné právní předpisy, jakož i situace, kdy lze zákony vykládat různě ve prospěch těch, kteří platí (Šumah, 2018).

6.1 Historie korupce v Kazachstánu

Normy obyčejového práva, přijaté v klanových společenstvích na území kazašské stepi, byly do značné míry předurčeny tradicemi legislativní povahy, vytvořenými na základě zásad nomádské kultury. Na tyto civilizační procesy měly zase zvláštní vliv základy společenského a státního zřízení mongolského chanátu. (Kalijev 2021)

Od počátku 16. století platily v Kazachstánu zákony chána Kasyma, tzv. kasymské sloupové cesty, které vycházely z norem zvykového práva (adat). Normy kazašského zvykového práva byly nakonec kodifikovány a doplněny na konci 16. století za vlády chána Tauk v podobě jediného zákoníku nazvaného "Žeti žargij" (Sedm předpisů).

Kazašské obyčejové právo se skládalo ze tří pramenů: zvyklostí, praxe bejského soudu a ustanovení bejského sněmu. Soudní funkce v Kazachstánu v tomto období vykonávali chánové, sultáni a biys (předáci) ústně na základě kazašského zvykového práva. Rozsudek chána byl

považován za poslední soudní instanci. Tuto funkci vykonával při cestách po stepi. Za své soudy dostával určitou odměnu, nazývanou "chanlyk". Chán soudil na základě zvykového práva a svou zákonodárnou činností nahrazoval mezeru ve zvykovém právu. V takovém případě se chánův rozsudek stal důležitým doplňkem obyčejového práva a vedl k vytvoření nových právních norem. (Kalijev, 2021)

Podle zákonů nebylo zakázáno dávat soudcům tartu (dar), sibagu (pohoštění) atd. Proto představitelé feudální a patrimoniální šlechty obvykle záměrně zdržovali a komplikovali trestní případy a jiné spory vznikající mezi obyvatelstvem s očekáváním, že za to dostanou velkou odměnu.

V D'Andréově "Popisu kirgizských zvyků" se uvádí, že "každá osoba, která požívá v hordě určitého respektu, může přijímat dary, i když je to úředník". Jiná varianta téhož záznamu tuto normu posiluje a říká, že taková osoba dokonce "nesmí odmítnout přijmout dar".(Fuks, 1981) Tradice Kazachů dávat dary a obětiny všeho druhu je tedy tradiční a její kořeny tkví ve společensko-politických a ekonomických vztazích panujících v kazašské společnosti v období feudalismu. Korupce se projevovala v legitimních institucionálních formách a jejími hlavními faktory v té době byly: sociální rozvrstvení společnosti na bohaté a chudé, pevná hierarchie mezi těmito vrstvami podle kritéria jejich bohatství, jakož i patrimoniální vztahy a patriarchální kultura, které v Kazaších podporovaly psychologii úcty k hodnostem.

Tradiční praxe darování dárků, která má své kořeny v historii kazašské společnosti, má vliv na současnou situaci v zemi v několika klíčových aspektech. Přestože nežijeme v 16. století, v Kazachstánu stále přetrvává tradice dárků.

Tato tradice podporuje kulturu korupce a vnímá ji jako normální součást společenského a politického života. Pokud lidé vidí, že darování dárků je běžnou praxí, mohou úplatkářství považovat za běžný prostředek k dosažení svých cílů. To vede ke snížení důvěry společnosti v instituce a podkopává legitimitu státních orgánů.

Je třeba poznamenat, že problém korupce nejen v Kazachstánu, ale i v jiných postsovětských zemích, získal svou relevanci ne bezprostředně po rozpadu Sovětského svazu, ale měl své původní kořeny ještě v Sovětském byrokratickém systému konce 80.let. Lze říci, že vývoj

postsovětské korupce přímo souvisel s tou transformací politického a ekonomického prostoru, která začala dávno před zánikem SSSR.

Pokud za Stalina existoval klasický velitelsko-správní systém, který byl stále založen na diktátu stranické ideologie a konkrétní osobnosti, pak již za Chruščova, poté za Brežněva a až do rozpadu sovětského systému, hlavním hráčem se stala pragmatictější a méně ideologizovaná byrokracie. Právě s ní byl v osmdesátých letech 20. století spojen vznik a vývoj tzv. "byrokratického trhu", který se podle V. Naishula ukázal jako předchůdce a" základna "trhu vytvořeného v období přestavby a postprodukce". (Satpayev, 2012)

Po rozpadu Sovětského svazu v Republice Kazachstán v přechodném období jejího vývoje korupce nejen přetrvala, ale ještě více se rozšířila. Důvodem je vznik prvků tržních vztahů, kdy mnoho lidí začalo jednat podle zásady: „Za peníze lze udělat všechno“. Taková zásada se stala dominantní, protože došlo k poměrně mnoha změnám, které způsobily změnu ve vědomí lidí a pokles morální úrovně obyvatelstva. Zejména v prvních letech po rozpadu SSSR docházelo k masovému porušování zákonnosti ve všech sférách společnosti, k nerespektování zákonů, k toleranci k chování mnoha lidí včetně úředníků.

V této souvislosti stojí za zmínku, že Kazachstán byl mezi zeměmi Svazu nezávislých států jedním z prvních, kdo vytvořil protikorupční legislativu a státní systém pro boj s tímto jevem. Dne 2. července 1998 byl v zemi přijat zákon Republiky Kazachstán č. 267-I „O boji proti korupci“.

V současné době má a rozvíjí Republika Kazachstán ve větší či menší míře právní předpisy související s bojem proti korupci, včetně samotného protikorupčního zákona, různých státních protikorupčních programů a trestní odpovědnosti za korupční trestné činy. Lze říci, že v současné fázi byly položeny základy moderní protikorupční politiky v Kazachstánu. (Kalijev 2021)

6.2 Výskyt korupce v Kazachstánu

Nadační fond Transparency International-Kazachstán pro boj proti korupci představil 30. ledna 2024 aktualizované údaje z indexu vnímání korupce (CPI) pro rok 2023, který odráží globální boj proti korupci na celém světě.

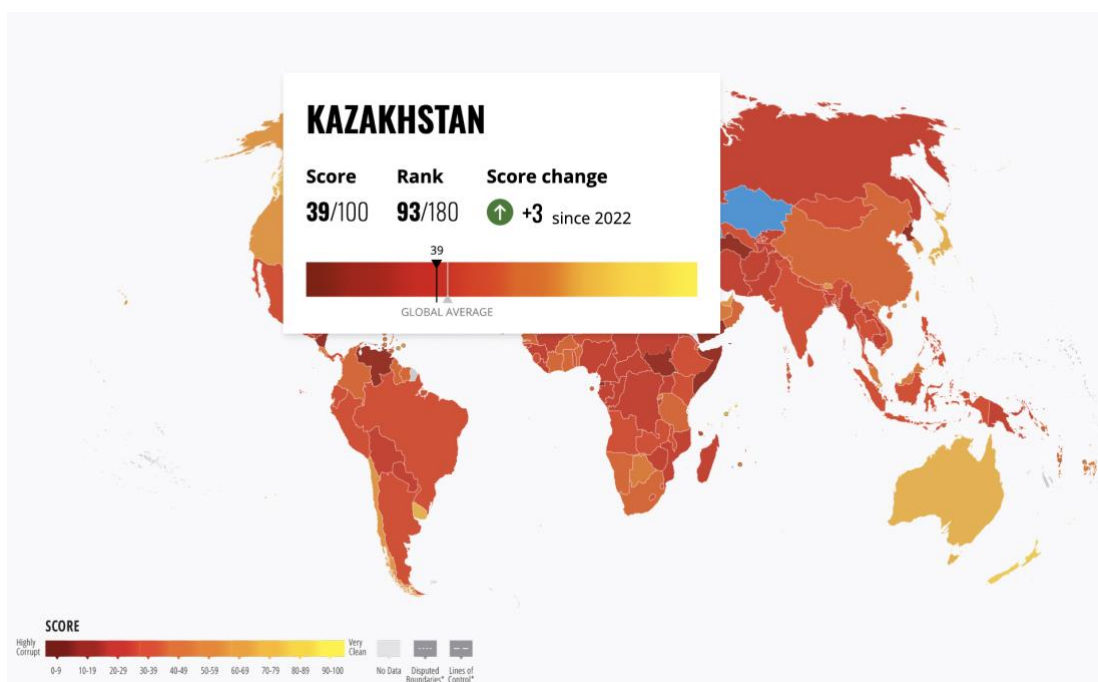
Kazachstán se v hodnocení Transparency International pro rok 2023 opět zařadil mezi země s vysokou mírou korupce a získal 39 bodů ze 100 možných (93. místo ze 180 zemí).

"Zlepšení pozice o tři body oproti předchozímu roku je způsobeno především aktivizací občanské společnosti po akci Kantar, která přiměla státní orgány k určitým zlepšením v oblasti protikorupčních reforem, vymáhání majetku a zadržování vysoce postavených úředníků a jejich příbuzných. Země s počtem bodů pod 50 jsou považovány za vysoce zkorumpované, což brání ekonomickému rozvoji země a sociálnímu blahobytu občanů", - poznamenává se ve zprávě "Transparency International-Kazachstán". (Forbes, 2024)

Zpráva regionálních poradkyň Transparency International pro Evropu a Střední Asii, Altynai Myrzabekové a Lidie Prokichové, uvádí zejména: "**Kazachstán** (39 bodů).

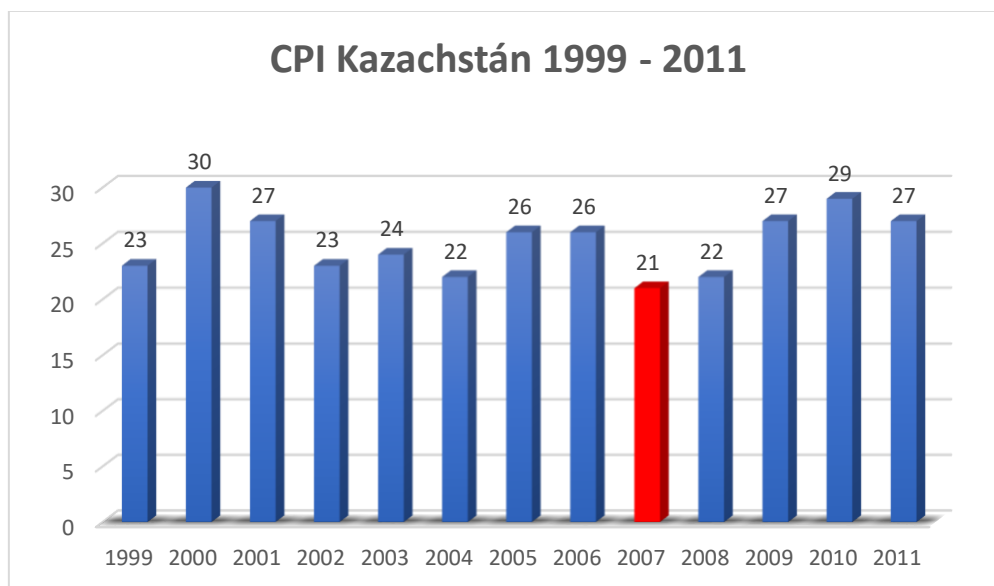
Z obrázku 2 vyplývají určité úspěchy v boji proti korupci, mimo jiné prostřednictvím právních reforem a navrácení ukradeného majetku. Toto úsilí však podkopává autoritářský režim spolu s nedostatečnou transparentností a nezávislostí soudnictví. To vše spolu s pokračujícím tlakem mocných politických elit vytváří živnou půdu pro rozkvět korupce. Aby se Kazachstán posunul vpřed, potřebuje protikorupční iniciativy, které budou inkluzivní, transparentní a bez politických zásahů, a také širší demokratické reformy. (Forbes, 2024)

Obrázek 2: Index vnímání korupce v Kazachstánu v roce 2023

Zdroje: Transparency international

Graf 1: Index vnímání korupce v Kazachstánu, 1999-2009

Zdroj: vlastní zpracování podle Transparency International

Vstup Kazachstánu do indexu vnímání korupce (CPI) Transparency International se datuje až do roku 1999. Od té doby se index postupně zvyšoval, což naznačuje, že korupce a nedostatek transparentnosti ve veřejném sektoru v zemi rostly. Nejnižší hodnota indexu byla dosažena v roce 2007, což je významné snížení oproti předchozím letům. Dokonce i v následujících letech zůstal index na relativně nízké úrovni, což svědčí o tom, že korupce zůstává v Kazachstánu závažným problémem.

Jednou z příznivých podmínek pro korupci v zemi je existence stínové ekonomiky. V současné době existuje mnoho definic šedé ekonomiky, přičemž jednou z nejčastějších je, že jde o "takové ekonomické činnosti a příjmy z nich plynoucí, které obcházejí nebo se jinak vyhýbají vládní regulaci, zdanění nebo dohledu" (Schneider a Williams 2013).

Tato definice se samozřejmě zaměřuje především na ekonomické ukazatele. Podle některých výzkumníků má však pojem stínová ekonomika širší význam. Konkrétně Schneider a Williams (2013) ve svém článku "Stínová ekonomika" uvádějí, několik hlavních faktorů, které vedou k růstu stínové ekonomiky. Kromě nepříznivého daňového prostředí, neúčinné regulace trhu práce a dalších ekonomických faktorů hraje významnou roli kvalita státních institucí. Jak uvádějí:

...řada zemí Latinské Ameriky a bývalého Sovětského svazu vykazuje charakteristiky odpovídající "špatné rovnováze". V těchto zemích se firmy potýkají s vysokou daňovou a regulační zátěží a vysokou mírou diskreční pravomoci, právní stát je slabý, výskyt úplatkářství je vysoký a podíl aktivit v šedé ekonomice je relativně vysoký..... Kvalita vládních institucí hraje také přímou roli při určování velikosti šedé ekonomiky. Efektivní uplatňování daňových systémů a regulací ze strany státu hraje při rozhodování o práci načerno zásadní roli, která může být dokonce důležitější než skutečná daňová a regulační zátěž. Zdá se, že zejména korupce byrokracie a státních úředníků je spojena s větším množstvím neformálních aktivit, zatímco dobrý právní stát, bezpečná vlastnická práva a vymahatelnost smluv zvyšují výhody práce ve formálním sektoru.... (Schneider a Williams 2013)

V případě Kazachstánu se podle oficiálních údajů stínová ekonomika v zemi rovná 20 % HDP a v některých odvětvích dosahuje až 50 %. (Bodanov, 2017)

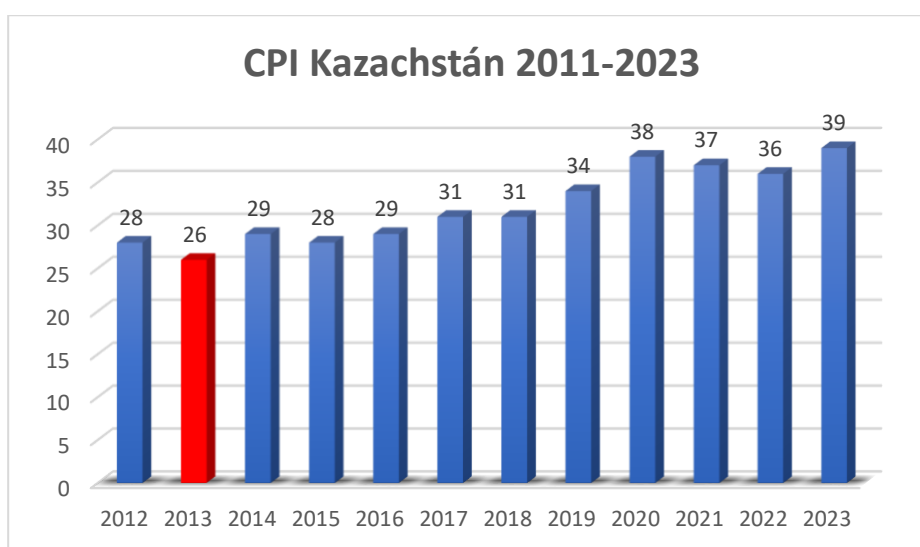
Tento názor sdílí zejména Raimbek Batalov, předseda představenstva skupiny Raimbek, který přiznává, že v současné době stále neexistuje jasný obraz o skutečné velikosti stínové ekonomiky. Kosenov

Na základě údajů od mezinárodních odborníků bylo od 90. let 20.století převedeno z Kazachstánu do offshore společností více než 138 miliard USD. Za stejné období činila částka odebraná ze sousedního Ruska 798 miliard USD. Vzhledem k tomu, že ekonomika Ruské federace je asi 12krát větší, lze konstatovat, že zkorumpovaní kazašští byrokraté jsou dvakrát chamtivější než ruští. Pokaždé, když účetní Výbor pro plnění rozpočtu oznámí, že státní orgán přinesl produkci za 3-4násobek tržní ceny a zaplatil prostřednictvím offshore zóny (a takové případy nejsou neobvyklé), je třeba si uvědomit, že se jedná přesně o případ odebrání korupčního kapitálu ze země. (Satpayev, 2014)

Index vnímání korupce (CPI) v Kazachstánu, který zpracovává Transparency International, je ukazatelem vnímání úrovně korupce ve veřejném sektoru země. Mezi lety 1999 a 2013 docházelo k mírnému kolísání v hodnocení a statistika naznačuje významné snížení korupce v roce 2013 v porovnání s rokem 1999. Tento trend svědčil o úspěších úsilí vlády a občanských organizací v boji proti korupci a zvyšování transparentnosti ve veřejné správě v této době.

Nicméně, pokud jde o statistiku posledních 24 let, můžeme pozorovat střídání klesajících a stoupajících trendů. Od roku 1999 do roku 2004 se statistika střídala každý rok, jednou stoupala a podruhé klesala. V roce 2005 index vzrostl a zůstal na stejné úrovni až do roku 2006, kdy klesl a dosáhl svého nejnižšího bodu v historii od připojení Kazachstánu k Transparency International. Nicméně, i přes pokles na minimální úroveň hodnoty indexu je celkový trend stoupající, protože hodnota indexu po dosažení minima je vyšší než při dosažení minima v předchozím období. Z tohoto statistického hlediska můžeme očekávat další růst i v následujících letech.

Graf 2: Index vnímání korupce v Kazachstánu, 2011-2023

Zdroj: vlastní zpracování podle Transparency international, 2012-2023

Korupční problém tak zůstává aktuální i nadále, a proto je nezbytné pokračovat v úsilích směřujících k jeho řešení.

6.3 Charakteristika korupčního prostředí v Kazachstánu

Parlamentní a prezidentské volby v Kazachstánu nejsou svobodné ani spravedlivé. Dominantní média jsou buď ve státních rukou, nebo ve vlastnictví vládě nakloněných podnikatelů. Svoboda projevu a shromažďování je stále omezována a trestána a korupce je běžnou součástí života země (Freedomhouse, 2024).

Korupce v Kazachstánu patří mezi významné společenské problémy. Jedná se o zásadní problém s hlubšími historickými kořeny, který se táhne již několik desetiletí, počínaje obdobím po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991, pro které je nutné vytvořit kontrolní mechanismy a následně přísně dodržovat kontrolní postupy, aby byla zajištěna jejich účinnost. Na počátku 20. století se korupce stala jedním z nejzávažnějších problémů země a zasáhla všechny sféry veřejného života, jako je vymáhání práva, hospodářství a politika. Vláda sice podnikla některé kroky v boji proti korupci, včetně přijetí protikorupčních zákonů a zřízení zvláštních protikorupčních orgánů, problém však zůstává závažný. Transparentnost fungování státních institucí, nezávislost soudnictví a svoboda tisku zůstávají klíčovými faktory, které mohou pomoci v boji proti korupci v Kazachstánu. V poslední době je korupce v Kazachstánu vnímána především jako významný a systémový problém, který je svými charakteristikami mimořádně škodlivým faktorem pro efektivní fungování státu. Korupce v Kazachstánu je více organizována na centrální úrovni, která zahrnuje orgány veřejné správy, jako je parlament, vláda, nejvyšší správa, prezident atd. Velké případy korupce v politice a veřejné správě mají negativní dopad na občany a jejich veřejné mínění. Po mnoho let byla korupce v Kazachstánu prezentována odbornou veřejností jako vážný společenský problém s četnými projevy. Korupce v Kazachstánu představuje závažný problém, který se dotýká různých odvětví, institucí, veřejné i soukromé sféry. Pozitivním jevem je zřízení protikorupční agentury a přijetí specializovaných strategií a iniciativ s větším zaměřením na prevenci. Je však třeba učinit mnohem více pro podporu a zajištění dostatečně široké účasti různých sektorů, ať už veřejných či soukromých, a širší občanské společnosti (GRECO publishes., 2024).

Skupina GRECO (GRECO publishes., 2024) zdůrazňuje, že zásady pluralitní demokracie, právního státu a ochrany lidských práv jsou základními zárukami účinné prevence a boje proti korupci. Rozsáhlé prezidentské pravomoci v oblasti soudnictví, trestního stíhání a vymáhání práva představují riziko, že protikorupční rámec bude náchylný k nepatřičnému ovlivňování. Musí následovat důkladná revize stávajícího systému imunit, aby se zajistilo, že nebudou přesahovat rámec toho, co je v demokratické společnosti přiměřené a nezbytné.

7 Příklady korupčních kauz

V této kapitole jsou vybrány dvě kauzy, které jasně ukazují, jak vážný je problém korupce v Kazachstánu. Vybrané kauzy byly zvoleny proto, že kromě jejich velikosti každá z nich odráží různé podmínky, ve kterých ke korupci docházelo.

Během setkání, které se konalo 23.června 2021 v Astaně o volbách starosty měst, vyjádřil Kazašský prezident Kasim-Žomart Tokajev svůj postoj k problému korupce, čímž vyvolal reakci veřejnosti. Prezidentova slova se stala předmětem široké diskuse.

Kazašský prezident Kasym-Žomart Tokajev, 23. června 2021 v Nursultanu doslova uvedl:

„Jak jsem již řekl, Pokud se státní úředník při rozhodování mýlil, aniž by byl pronásledován zlým úmyslem ukrást rozpočtové prostředky nebo se nezákonně obohatit úplatkem, neměl by být trestně stíhán. Jinak paralyzujeme státní aparát. Do trestního stíhání by měli být zapojeni úředníci, kteří se úmyslně dopustili korupčních trestných činů.“ (Rádio Azattyk, 2024).

Těmito slovy se k problematice vyjádřil prezident Kazachstánu a novým dekretem legalizoval korupci ve veřejném sektoru.

Hlavním problémem korupce v Kazachstánu je způsob jejího odhalování a řešení. Jako příklad velké kauzy v korupci lze uvést příklad bývalého ministra hospodářství Kazachstánu Kuandyka Bišimbajeva.

7.1 Bišimbajev (Kauza 1)

Dne 10. ledna 2017 vyšla najevo informace o zadržení ministra národního hospodářství Kuandyka Bišimbajeva. Národní protikorupční úřad tehdy uvedl, že Kuandyk Bišimbajev byl zadržen na základě skutečnosti opakovaného přijímání úplatků ve zvlášť velkém rozsahu, ve skupině osob, po předchozí domluvě. Se souhlasem soudu byl zadržen.

Trestní věc byla projednávána ve dvou epizodách. První se týkala výstavby sklárny v Kyzylordě. Podle vyšetřování Bišimbajev obdržel od podnikatele úplatek ve výši dvou milionů dolarů za účast na výstavbě velkého objektu, při výstavbě sklárny byla odcizena více než miliarda tenge.

Další obvinění bylo proti exministrovi vzneseno podle článku "Přijetí úplatku" (Tengri news, 2019)

V epizodě "Baiterek DEVELOPMENT". Jednalo se o výstavbu bytů v rámci programu "Nurly Zhol". Podle vyšetřování Bišimbajev přijímal úplatky od zástupců stavebních firem, které se podílejí na výstavbě dostupného bydlení. Podle materiálů k případu obdržel Bišimbajev úplatky za výstavbu venkovského domu poblíž města Astany v hodnotě 293 000 USD. U soudu Bišimbajev uvedl, že chata v Kosshy byla postavena jako společný podnik s několika lidmi a nepatřila jemu osobně. *"Chápu, že jsem prezidentovi dlužen. Lidé, které znám a které jsem přijal do práce mě zklamali, a za to nesu odpovědnost před hlavou státu. Za celou tuto situaci je mi jak stydno, tak bolestně, že jsem nedokázal splnit důvěru prezidenta. Udělal jsem velkou chybu při výběru personálu. Přiblížil jsem lidi, kteří mě a mou důvěru zneužili. Prosím hlavu státu a celý náš lid o odpuštění za to."* - uvedl dříve v soudu Bišimbajev. (Tengri news, 2019)

Sám Nursultan Nazarbajev se na jednom z rozšířených zasedání vlády také vyjádřil ke korupčnímu skandálu kolem mladého ministra.

"Je mi to velmi líto, upřímně řečeno. Byl vzdělán, absolvoval program "Bolashak", a přesto šel tímto směrem... A teď to. Tolik času, peněz a prostředků jsme investovali do přípravy lidí... A přesto nedokážeme udržet krok," – řekl Nazarbajev. (Tengri news, 2019)

Dne 19. února 2018 při přednesu argumentů státní žalobci veškeré okolnosti případu zveřejnili a obvinili všechny obžalované. Prokurátoři žádali různé tresty pro obviněné, včetně Kuandyka Bišimbajeva - 12 let odnětí svobody s konfiskací majetku, doživotním zákazem zastávat vedoucí pozice ve státní službě a v obchodních organizacích.

Soud shledal Kuandyka Bišimbajeva vinným ze všech přednesených obvinění a uložil mu 10 let odnětí svobody s výkonem trestu v maximálně zabezpečené věznici. Po vyhlášení rozsudku v soudní síni někdo vykřikl ve zlosti. Soudce vysvětlil důvody, proč stanovil takový trest pro bývalého ministra. Během celého procesu Bišimbajev tvrdil, že je nevinný a že obvinění proti němu jsou „přitažená za vlasy“. Dne 11. října 2019 bylo oznámeno, že Bišimbajev byl propuštěn na svobodu. Informaci potvrdil jeho právní zástupce Madi Myrzagarajev. Později další právní zástupce odsouzeného Seita Rachmanova vysvětlil, že Kuandyk Bišimbajev využil svého práva na podmíněné propuštění a opustil vězení. Tuto informaci potvrdil také tajemník předsedy soudního okresu Abaj v Šymkentu, Azat Utegenov. (Tengri news, 2019)

Je třeba poznamenat, že Kuandyk Bišimbajev využil právo podat žádost o podmíněné propuštění poté, co mu byl zkrácen trest. Dále v roce 2019 odsouzený přiznal vinu a prezidentským dekretem ze dne 13. února 2019 byl K. Bišimbajev omilostněn a trest mu byl snížen z 10 na 4 roky odnětí svobody. V této souvislosti zaslal K. Bishimbajev soudu žádost o podmíněné předčasné propuštění z výkonu trestu na zbývající nevykonanou dobu 1 roku 3 měsíců a 13 dní. Jeho podmíněné propuštění plně splňovalo podmínky zákona: vykonal 2/3 trestu, správa věznice vyznívala kladně, měl 4 dobrozdání, neměl žádné zlovolné přestupky, uhradil náklady řízení ve výši více než 1,5 milionu tenge tedy 3000 USD. Proto bylo rozhodnutím Abajského okresního soudu města Šymkent ze dne 25. září 2019 žádosti K. Bišimbajeva vyhověno. Bišimbajevovi byly uloženy povinnosti: neopouštět místo trvalého pobytu, nevyjíždět do jiných oblastí bez oznámení specializovanému orgánu, nevstupovat do určitých míst v čase volna od práce a studia atd. Byla nad ním stanovena probační kontrola. Doba výkonu trestu skončila 9. ledna 2021", - uvádí se ve zprávě soudu v Šymkent, Kazachstán (Tengrinews.kz, 2023).

Kromě korupce, kde úředníci vědí, že je prezident může omilostnit, pokud budou obviněni z korupce, může je to podnítit k páčání dalších trestných činů nebo k vyhýbání se spravedlnosti, ukazuje výše uvedený příklad několik dalších důležitých problémů státních orgánů v Kazachstánu.

1. Podkopávání právního státu: Prezident, který udělí milost úředníkovi za korupci, může podkopat důvěru veřejnosti v soudní systém a právní stát. Může vyvolat dojem, že některým lidem procházejí jejich zločiny díky politickým konexím.

2. Porušení principu dělby moci: v zemích s dělbou moci prezident obvykle nesmí zasahovat do soudního řízení. Možnost milosti může narušit rovnováhu mezi mocenskými větvemi a narušit nezávislost soudnictví.

3. Ztráta důvěry ve vládu: Pokud je veřejnost přesvědčena, že prezident využívá své pravomoci udělovat milosti pro ziskné účely, může to vést ke ztrátě důvěry ve vládu a její schopnost účinně vést zemi.

4. Možnost zneužití moci: Poskytnutí práva udělit milost prezidentovi může umožnit zneužití jeho moci. Prezident může tuto pravomoc využít k ochraně svých politických spojenců nebo ke zlepšení své pověsti.

Výše uvedená příklad jasně ukazuje, jak uvádí Pavlišová (2024), že žádná ze stran nemá zájem na odhalení korupčního jednání, což je další překážkou odhalování korupčního jednání. K odhalení nebo objasnění tohoto druhu úplatkářské trestné činnosti je zpravidla nezbytné, aby orgány činné v trestním řízení byly přítomny u korupčního vztahu již od samého počátku, případně aby již prvotní jednání pachatele bylo procesně použitelným důkazem zaznamenáno (Pavlišová, 2024)

7.2. Kazakhgate (Kauza 2)

Ačkoli korupce bují na všech úrovních společnosti v Kazachstánu, na nejvyšších místech hierarchie dosáhla závratných rozměrů a je přímým důsledkem nedostatečné transparentnosti a veřejné odpovědnosti při těžbě a správě bohatých ropných a kovových zdrojů země. Neexistuje žádný nezávislý orgán, který by vyšetřoval podezření z korupce nebo prováděl vyšetřování. Vysocí vládní úředníci požívají faktické imunity vůči vyšetřování, pokud se nezapojí do politických nebo ekonomických aktivit, které zpochybňují prezidenta. (Freedomhouse , 2005).

Kauza Kazakhgate, známá také jako kazašský korupční skandál, byl politický skandál, který se odehrál na počátku roku 2000. Jednalo se o jednu z největších korupčních kauz v Kazachstánu, která zahrnovala řadu obvinění. Případ se týkal obvinění z úplatkářství, praní špinavých peněz a dalších korupčních praktik souvisejících s ropným a plynárenským sektorem v zemi. Skandál se týkal několika vysoce postavených úředníků ve Spojených státech, Francii a Kazachstánu a poprvé o něm informoval francouzský deník Le Monde v roce 2002 (Country Profile, 2008).

Skandál, známý jako Kazakhgate, se soustředil na úplatky ve výši přibližně 78 milionů USD, které údajně jménem velkých ropných společností – Mobil (nyní ExxonMobil), Texaco (nyní ChevronTexaco), Phillips Petroleum (nyní ConocoPhillips), a Amoco (nyní BP) - vysokým kazašským úředníkům výměnou za lukrativní ropné kontrakty.

Giffen, který se již více než 40 let významně podílí na vztazích mezi Východem a Západem a je generálním ředitelem společnosti obchodní banky Mercator Corp. se sídlem v New Yorku, byl obviněn ze 13 případů porušení zákona o zahraničních korupčních praktikách (FCPA) a 33 případů praní špinavých peněz. Jeho soudní proces stále probíhá v newyorském jižním federálním obvodu

na Manhattanu. Od roku 1984 začal Giffen jako člen a později šéf Amerického obchodního konsorcia pěstovat vztahy se sovětskou elitou, včetně Michaila Gorbačova a Nursultana Nazarbajeva. Koncem osmdesátých let se angažoval v poradenství západním společností v oblasti podnikání v bývalém SSSR, včetně ropného a plynárenského sektoru. Giffen se významně podílel na prosazování akvizice ropného pole Tengiz společností Chevron (The Oil and the Glory, 2007).

V roce 1992 Giffen zorganizoval první oficiální návštěvu Nazarbajeva ve Washingtonu po otevření kazašského velvyslanectví ve Spojených státech. Ironií osudu je, že tento případ vznikl na základě švýcarského vyšetřování praní špinavých peněz, které zahájila kazašská vláda a jehož cílem byl údajně bývalý premiér Akežan Kazhegeldin a jeho údajné majetkové účasti v Evropě. FBI se případem následně zabývala, když švýcarské orgány upozornily na nesrovnalosti v platbách amerických ropných společností kazašským představitelům. Později vyšetřování odhalilo složitý systém účtů ve Švýcarsku a na Britských Panenských ostrovech s vazbami na kazašské úředníky (Telvick, 2008).

Skandál se týkal také obvinění z praní špinavých peněz a dalších finančních trestných činů a vedl k vyšetřování a soudním řízením v několika zemích. Společnost Total se nakonec dohodla s americkým ministerstvem spravedlnosti na vyrovnání ve výši 398 milionů USD, zatímco Giffen byl odsouzen na základě mírnějších obvinění k podmíněnému trestu. V důsledku obvinění v kauze Kazakhgate obvinil americký federální soud 2. dubna 2003 dva americké podnikatele z korupce při transakcích s Kazachstánem v oblasti energetických obchodů. Dne 18. září 2003 byl druhý obviněný podnikatel, bývalý manažer společnosti Mobil Oil Corporation J. Bryan Williams, odsouzen ke čtyřiceti šesti měsícům vězení za daňové úniky (Cohen, 2008).

Je důležité si uvědomit, že Kazachstán získal nezávislost až v roce 1991, a proto bylo nutné se zajímat o globální vnímání a povědomí. Probíhající slyšení v kauze Kazakhgate v New Yorku v roce 2003 stále přitahovalo značnou pozornost mezinárodních médií (Chaffin, 2003). V současné době jsou jména, funkce a vládní příslušnost osob uvedených v dokumentu utajovány prakticky na každé stránce (Telvick, 2008).

Kazachstán naznačil, že si bude udržovat "uctivý odstup" od procesu, který kazašští představitelé považují za záležitost USA, v níž figuruje občan USA. Nicméně v březnu 2004 americká obžaloba označila dva vysoké kazašské představitele spojené s případem Giffen za

neobviněné spolupachatele: Prezident Nursultan Nazarbajev a jeho bývalý premiér a ministr energetiky Nurlan Balgimbajev (Freedomhouse , 2005).

Nazarbajev popřel, že by se na této aféře osobně podílel. V květnu 2004, kdy mělo v New Yorku začít Giffenovo soudní slyšení, Nazarbajev v široce vysílaném projevu prohlásil, že považuje za nevhodné komentovat soudní proces, který se koná v New Yorku a který se týká občana USA. Zároveň dodal, že "smlouvy [o dodávkách ropy, které Giffen zprostředkoval] byly uzavřeny na vysoké úrovni; zcela odpovídaly zájmům Kazachstánu" (Telvick, 2008).

Od prvního odhalení aféry Kazakhgate v roce 1999 zahájil Kazachstán kampaň na zlepšení svého obrazu na Západě. Po uzavření dohod na jaře 2007 a po řadě úspěšných právních kroků Giffenových advokátů začal případ ochlazovat. V rámci politických změn v roce 2007 jmenoval Nazarbajev Nurlana Balgimbajeva, jehož jméno se objevuje v materiálech Kazakhgate, svým poradcem pro energetiku, údajně v souvislosti s asertivnější hospodářskou politikou Kazachstánu, zejména v oblasti energetiky (Watson, 2008).

7.3 Analýza uvedených kauz

V první kauze byl odsouzen bývalý ministr hospodářství za korupci, ale poté byl propuštěn prezidentským dekretem. Tento případ ukazuje, jak nezávislá je soudcovská moc a jak moc je podřízena politické moci. Takové případy pokračují v cyklu beztrestnosti a vyvolávají nedůvěru v soudní systém, což v konečném důsledku ničí základní principy právního státu.

Ve druhé kauze jde o případ, kdy byl prezident Kazachstánu obviněn z korupčního jednání. Jeho dlouhé setrvání u moci i po těchto obviněních svědčí o systémové beztrestnosti a nedostatku účinných mechanismů kontroly a rovnováhy moci. To ohrožuje demokracii a důvěru společnosti ve vládu.

V Kazachstánu se korupce stala nedílnou součástí každodenního života a fungování státních institucí. Nedostatek transparentnosti a odpovědnosti ve vládě vytváří prostředí, ve kterém se korupce může šířit bez většího odporu. Tento jev se projevuje v různých oblastech, od politiky a veřejné správy přes podnikání až po každodenní interakci obyvatel se státními institucemi.

Státní úředníci, zejména ti, kteří zastávají vedoucí funkce, jsou často de facto imunní vůči vyšetřování a případnému stíhání za korupci. To vytváří kulturu beztrestnosti a přispívá k šíření korupce v celé společnosti.

Vzhledem k dlouhé historii korupce a nedostatku jasných mechanismů pro změnu situace však nadále zůstávají Kazaši k takovým problémům pasivní nebo lhostejní. Změna v postojích vyžaduje nejen zásadní změny ve vedení, ale také aktivní zapojení občanské společnosti do boje proti korupci a podporu reforem.

Další diskuse se zaměří na analýzu příčin, které k těmto problémům vedly, a také na hledání způsobů, jak je vyřešit posílením institucí občanské společnosti, zvýšením transparentnosti a odpovědnosti vlády a zvýšením povědomí a zapojení občanů do boje proti korupci.

Korupce má různé projevy v každodenním životě obyvatel. Úplatky jsou běžnou součástí procesu získávání veřejných služeb, jako je získání stavebního povolení nebo zdravotní péče. V oblasti obchodu může korupce bránit poctivé konkurenci a znevýhodňovat malé podniky, což negativně ovlivňuje ekonomický růst a podnikatelské prostředí.

Korupce navíc ovlivňuje i politické procesy, a to tak, že buď přímo ovlivňuje rozhodování politiků, nebo manipuluje s volebními procesy. Tento jev může vážně ohrozit demokratické instituce a stabilitu země.

Navzdory snahám o zlepšení image Kazachstánu na mezinárodní scéně zůstává korupce vážným problémem, který má vážné důsledky pro ekonomiku, politiku a společnost jako celek. Je nezbytné bojovat proti korupci systematickou reformou veřejné správy, posílením právního systému a podporou kultury poctivosti a odpovědnosti ve společnosti.

Analýza korupce a neexistence trestního stíhání v Kazachstánu odhaluje několik klíčových problémů a možných řešení. Nedostatek transparentnosti a odpovědnosti ve vládě vytváří příznivé prostředí pro šíření korupce. Řešením by mohlo být zavedení transparentního financování politických stran a kampaní a posílení pravomocí auditorůských orgánů.

Dalším závažným problémem je nedostatek legislativy a vymahatelnosti práva, které de facto poskytují vyšším úředníkům imunitu před vyšetřováním a stíháním za korupci. Reformy veřejné správy a posílení nezávislosti soudnictví by mohly pomoci při řešení tohoto problému.

Nedostatek kontroly nad politickými procesy navíc umožňuje korupci ovlivňovat rozhodování politiků a manipulovat s volebními procesy. Posílení kontroly financování politických stran a kampaní a podpora zapojení občanské společnosti mohou pomoci tuto situaci napravit.

Boj proti korupci a absenci trestního stíhání vyžaduje systémový přístup a posílení kontrolních mechanismů. Jedině tak lze dosáhnout skutečného pokroku na cestě k transparentnější a spravedlivější společnosti.

V Kazachstánu je korupce součástí národní mentality – tak to říká Talgat Mamyrayymov, politolog a vedoucí analytické služby PF "Realpolitik". Mamyrayymov se domnívá, že výrazné omezení korupce v Kazachstánu není možné bez uplatňování práva a zákonů. Mamyrayymov zdůrazňuje, že korupce se stala vážnou hrozbou pro Kazachstán, podobnou rakovinnému nádoru, který podkopává základy státu. Upozorňuje na rozšířený názor na to, že hlavní příčinou korupce je nedokonalost politického systému. Nicméně, podle jeho názoru, nedokonalosti politického systému spíše slouží jako prostředek a obal pro korupční jednání než jako hlavní příčina korupce. Podtrhuje, že základem korupce jsou sociokulturní a sociálně psychologické normy a pravidla,

kteřá pronikají do řůzných sfěr řivota. V kontextu kazařské společnosti Talhat Mamyrayymov zdůrazňuje zvyk využívání neformálních vazeb a pravidel k řešení řůzných otázek. Dokonce i v obchodních organizacích existují "klany", založené na říbuzenství, řřátelství a známotech, kde nováček může narazit na potíže, pokud nedodrřuje neformální pravidla tohoto "klanu". Pokud jde o "pont" a představu o vlastní důležitosti, je to důležitý aspekt mentality, který má kořeny v historických tradicích. Přispívá k šíření korupce, protože někdy je hodnocen výře než materiálních statků. Z profesionálního hlediska, boj proti korupci v Kazachstánu vyřazuje změnu nejen politického systému, ale i sociokulturního zázemí. To vyřazuje nejen legislativní opatření, ale také společenské povědomí. Je důležité rozvíjet kulturu zákonnosti a odpovědnosti, aby korupce nebyla vnímána jako norma, ale jako porušení zákona a morálních principů. Nakonec profesionální analýza zdůrazňuje, že efektivní boj proti korupci vyřazuje komplexní přístup, který zahrnuje nejen řísnné zákony a tresty, ale také vzdělávání, kulturní změny a posílení institucí občanské společnosti. (Mamyrayymov, 2014)

8 Boj proti korupci v Kazachstánu na základě psychologických aspektů

V kontextu kazašské společnosti se zvyk využívání neformálních vazeb a pravidel k řešení různých otázek váže k psychologii korupce. Tento fenomén ukazuje na existenci specifického sociokulturního prostředí, ve kterém jsou neformální vztahy a příbuznost klíčovými prvky v procesu rozhodování a jednání.

Tento zvyk odráží důvěru lidí v osobní vazby a sítě, které mohou poskytnout výhody a přístup ke zdrojům či informacím. V obchodních organizacích, stejně jako v jiných sférách života, tyto "klany" nebo skupiny lidí s příbuzenskými, přátelskými nebo jinými osobními vazbami, mohou vytvářet prostředí, kde dodržování neformálních pravidel a loajalita k této skupině je klíčová pro úspěch.

Pro lidi, kteří nejsou členy těchto "klanů", může být obtížné se orientovat v takovém prostředí a dodržovat neformální pravidla, což může vést k pocitu vyloučení a nedostatku přístupu k příležitostem. Tento psychologický tlak může vést k tomu, že lidé hledají způsoby, jak se zapojit do těchto neformálních sítí a získat přístup k výhodám, což může podporovat korupční chování a praktiky.

V Kazachstánu je většina života a podnikání postavena na neformálních normách a principech, ale ne na dodržování práva a zákona. To vše se děje kvůli nízké důvěře v moc a slabým politickým institucím. Člověk se zde nemůže zcela spolehnout na ochranu svých práv ze strany státu.

Zároveň má ale Kazachstán vysokou, dalo by se dokonce říci abnormální, úroveň přítomnosti státu ve veřejné sféře. V Kazachstánu si téměř každý úředník myslí, že je pánem na něm závislých osud obyčejných občanů. Lidé tak nakonec nakonec akceptují že je nezbytné, aby měly vstřícný postoj k úředníkům a státním orgánům. Obyčejní lidé tak často řeší své problémy ve státních organizacích obcházením zákona, protože je to jednodušší a rychlejší. Není náhodou, že Kazaši pod pojmem korupce chápou především nelegální peněžní transakce: úplatkářství, podvody a rozkrádání státní správy. Takové aktivity jako je protekcionismus, nepotismus či dary, Kazaši ani za korupci nepovažují.

Podle různých studií to mnozí Kazaši, kteří dávali úplatky, dělali formou dávků nebo poděkování. Tento druh jednání je obecně schvalován a vnímán s pochopením. Není možné, aby se někdo odchýlil od těchto nepsaných, neformálních norem a praktik, jinak by se okamžitě stal personou "non grata" a jeho chování nebude ve společnosti schvalováno. Tyto neformální společensko-kulturní praktiky se šíří a reprodukuje především v systému státní moci.

Státní zaměstnanci jsou také součástí společnosti, takže neformální praktiky jsou automaticky přeneseny do státní moci. Mnozí státní úředníci jsou členy nějakého "společenství", který má svá úzká neformální pravidla a vazby na "klienty" v soukromém sektoru. Proto je těžké se do těchto kruhů dostat. K tomu je třeba získat právo být jeho součástí. A zde se začínají objevovat vazby, známosti a spřízněná blízkost vedení těchto skupin v "chlebovárcích" ze státních struktur. Po těchto vazbách, známostech často následují žádosti, "objednávky" na vyřešení jakýchkoli problémů na vzájemně výhodném základě.

V kazachstánském kontextu je významná část ekonomiky a podnikání závislá na veřejných zakázkách a projektech. To dává vládnoucím subjektům významný status jako distributoři zdrojů a příležitostí. Neformální normy často překrývají, a dokonce nahrazují formální právní rámec, což vede k častému vzájemnému obchodu mezi společnostmi a mocenskými strukturami, včetně korupčních praktik.

Výměna služeb a příležitostí pomocí osobních vztahů je běžná nejen ve veřejných institucích, ale i v soukromém sektoru. Nedůvěra vůči institucím a ostatním jednotlivcům je výrazná, což podporuje využívání osobních vazeb a neformálních kanálů k dosažení cílů.

Dokonce i v komerční sféře fungují "klany" založené na rodinných vazbách a známostech, kde loajalita k neformálním pravidlům a normám je klíčová pro úspěch. Tato dominance neformálních pravidel nad právem je jednou z hlavních příčin korupce v Kazachstánu, kde se často preferuje řešení záležitostí mimo oficiální rámec zákona.

V kazašské společnosti má jedinec bez vlivných vztahů, vysokého sociálního postavení nebo bohatství pověst "outsidera". Tento fenomén, v kombinaci s historickými kořeny, podporuje kulturu nadřazenosti, která je hlavním faktorem pro vznik korupce. Historicky, kazašská kultura upřednostňovala moc a bohatství nad právem a spravedlností, což se promítá i do současnosti, kde se stále využívají osobní vztahy a neformální vliv při získávání příležitostí.

Problém korupce není pouze v nedostatečné kvalitě politických institucí, ale také v sociokulturních hodnotách, které utvářejí povahu těchto institucí. Zakořenění moci v kazašském společenském a kulturním kontextu předurčuje povahu vlády a její postavení ve společnosti. Klíčem k řešení je vytvoření kultury respektu k zákonu a právu, což může vést k pozitivním změnám v celém systému politických institucí. (Stan Radar, 2020)

V první kapitole již bylo popsáno, že americký ekonom Robert Klitgaard ukázal, že hlavními faktory široce rozšířené korupce jsou monopol, svoboda jednání a nedostatek odpovědnosti. Jinými slovy, korupce je slabě rozvinutá v společnosti pouze v případě pravidelné obměny moci, existence systému kontrol a protiváhy k ní, včetně dohledu nejen ze strany vládních institucí, ale i občanských společenství.

V Kazachstánu dochází k výskytu korupce na různých úrovních, stejně jako k jejímu dlouhodobému zakořenění ve veřejném mínění, kde je často vnímána spíše jako obvyklý projev vděčnosti než jako negativní jev. Toto mentální nastavení, které prostupuje různými oblastmi života, posiluje aktivní a pasivní projevy korupce. Pasivní druhy korupce se projevují v očekávání získání výhod nebo výhod bez aktivní účasti ve veřejném životě, čekání na "rachmet" neboli "děkuji" bez skutečných zásluh nebo úsilí. K účinnému boji proti korupci je nutné nejen vyvinout vhodné mechanismy, ale také provést rozsáhlou práci na změně veřejné mentality a zároveň si uvědomit, že korupce je nepřijatelná praxe, nikoli jen „projev vděčnosti“.

Dalším problémem jsou rodinné hodnoty v Kazachstánu. Kazaši mají spoustu příbuzných, což znamená i vzdálené příbuzné v deseti a více generacích. V kazašské mentalitě je považováno za povinnost pomáhat svým příbuzným s hledáním práce. V Kazachstánu je tak rozvinut fenomén nepotismu, který dává privilegia příbuzným nebo přátelům bez ohledu na jejich odborné kvality, a to i při přijímání do zaměstnání.

V Kazachstánu je často analogií nepotismu pojem "agajynšylyk", který lze interpretovat jako závazky nebo vztahy, které pramení ze skutečnosti, že někdo je s někým příbuzný". Ať už tomu říkáme jakkoli, v podstatě všechny pojmy odrážejí preferenci příbuzných a známých lidí. Je třeba si uvědomit, že kumulace je jedním z hlavních faktorů, které brání osobnostnímu rozvoji a v důsledku toho i rozvoji státu. V myslích lidí, kteří byli zaměstnáni na základě příbuzenské nebo jiné vazby, prostě není pozorována žádná touha zlepšit své profesionální dovednosti. (Zákon.kz, 2020)

Nursultan Nazarbajev, první prezident Kazachstánu říkal, že první je normální fungování státního aparátu, který má sloužit pouze lidu. „Jsou to úředníci. Jsou i tací, kteří, když se stanou nadřízenými, už pod nohama zem nevidí. Chceme, aby státní služba byla odpovědná lidu a státu. Nebude to snadné kvůli odporu starého aparátu. Ale je čas tuto sféru radikálně změnit, protože my dva stále žijeme v kategoriích sovětského období. Nemohu ani obviňovat například soudce, kteří byli v té době vychováni, mají jinou mentalitu. Musí být přestavěn na principu meritokracie, který je založen na zásluhách, nikoli na nepotismu.“ (RGRU, 2015)

Bohužel jeho slova se neprolínají s realitou. Jasným příkladem je on sám. Za jeho vlády i po jeho odstoupení zastávali Nazarbajevovi příbuzní vysoké funkce ve velkých společnostech a státních orgánech. (BBC Russkaja služba, 2022)

Příkladem mohou být děti Nazarbajeva a jejich partneři. Tak například Dariga Nazarbajevová je jeho nejstarší dcerou. Od roku 2014 působila v parlamentu země, od roku 2019 vedla horní komoru parlamentu. Podle informací několika kazašských médií žije Dariga Nazarbajevová od roku 2020 s Kairatem Šaripbajevem. Ve stejném roce se Sharipbajev stal předsedou představenstva Kazašské státní plynárenské společnosti „Qazaqgaz“. Dinara Kulibajeva, prostřední dcera se věnuje podnikání a společenským aktivitám. Její manžel Timur Kulibajev je podle Forbesu na prvním místě žebříčku nejvlivnějších byznysmenů Kazachstánu. Posledních osm let stál v čele Národní Komory podnikatelů Atameken. Alija Nazarbajev, nejmladší dcera Nursultana Nazarbajeva-se věnuje společenským aktivitám a pracuje v oblasti umění. Manžel alije Dimash Dosanov krátce po svatbě stál v čele představenstva ropné společnosti Kaztransoil.

Samat Abišev, synovec Nursultana Nazarbajeva-pracoval jako první místopředseda výboru Národní bezpečnosti Kazachstánu. (BBC Russkaja služba, 2022)

Kairat Satybaldy je synem Satybaldy Nazarbajeva, bratra prvního kazašského prezidenta. Synovec bývalého prezidenta patřil podle Forbesu v roce 2018 mezi 50 nejbohatších a nejvlivnějších podnikatelů v Kazachstánu. V té době obchodní časopis odhadl jeho jmění na 163 000 000 dolarů. Satybaldy vlastní 30% akcií a. s. Kaspi.kz, má podíl v "Kaztelekom", too AlatauCapitalInvest, too" Amir LTD", too" korporace Dìnia", too" duny-Kuzet "a Too"Dìni-Agro". Před zahájením veřejné podnikatelské činnosti zastával Satybaldy funkci ve Výboru pro národní bezpečnost a byl viceprezidentem a. s. a společnosti KazakhOil. (Ulysmidia, 2022)

Nepotismus hraje významnou roli v politickém a společenském životě Kazachstánu, a to se odráží zejména v kontextu dlouholeté vlády Nursultana Nazarbajeva. Po desetiletí byl středem složité sítě vzájemných vztahů, které zahrnovaly politické i obchodní struktury. Vztah mezi politickou mocí, podnikáním a byrokracií vytvořil podmínky pro vytvoření přátelských vztahů, kde osobní vazby a přízeň hrály klíčovou roli při rozdělování moci a zdrojů.

Existuje obrovské množství příkladů nepotismu a k prevenci tohoto jevu jsou zapotřebí odpovídající mechanismy. V Kazachstánu by bylo možné věnovat pozornost zkušenostem z Velké Británie, kde jsou zavedeny určité mechanismy boje proti tomuto problému.

Lze využít příklad z Manchesteru ve Velké Británii, kde mj. existuje komplexní studie postupů při náboru a výběru zaměstnanců na vnitrostátní úrovni (Komise pro veřejnou službu), v jiných místních orgánech i v soukromých subjektech, která má následující pravidla:

- vypracování návrhu politiky přizpůsobené místním potřebám;
- konzultace s vedením, odbory a odborníky na lidské zdroje a diskuse v rámci podskupiny pro lidské zdroje městské rady Manchesteru;
- zapracování obdržené zpětné vazby a přijetí politiky městskou radou.

Vypracované zásady zdůrazňují následující normy chování, které musí být přísně dodržovány:

- vztah s uchazeči by měl být v průběhu celého náborového cyklu veden jasně, spravedlivě a zdvořile;
- informace o náboru by měly být přístupné, aktuální a ve srozumitelném jazyce;
- všichni zaměstnanci zapojení do náborového procesu by měli jít příkladem vysoké kvality služeb a péče o zákazníka.

Všechna rozhodnutí o výběru musí být přiměřená a založená na spravedlivém a objektivním posouzení uchazeče s přihlédnutím k dovednostem, znalostem, chování a zkušenostem potřebným k výkonu dané práce.

Náborové a výběrové postupy musí být nákladově efektivní, a to jak z hlediska nákladů, tak z hlediska času zaměstnanců.

Tato politika vytváří flexibilní rámec, který vedoucím pracovníkům umožňuje přijímat zaměstnance, kteří nejlépe odpovídají jejich specifickým potřebám. Výběrové řízení podléhá jasným pokynům pro výběr a hodnocení možností. Tyto pokyny jsou uvedeny v Příručce

správných postupů při náboru a výběru zaměstnanců. Je přílohou vypracované politiky a poskytuje jednoduché pokyny, kterými se mají řídit všichni zaměstnanci zapojení do výběrových řízení. Průvodce je základním referenčním dokumentem pro zaměstnance městského úřadu odpovědné za nábor nových zaměstnanců.

Největší škodou nepotismu je, že přispívá k šíření korupce, protože rodinné a přátelské vazby pomáhají skrývat zločiny související s korupcí.

Sféry politiky, řízení a byrokracie se tak stávají přístupné pouze uzavřené kastě nejbližšího okruhu politiků, manažerů a úředníků.

Účinnějším prostředkem boje proti nepotismu a zvýhodňování může být institut rotace — periodické střídmosti — státních zaměstnanců. Což je v realitě Kazachstánu poměrně velký problém, protože například exprezident Nazarbajev byl hlavou státu 30 let.

Původně byl mandát prezidenta Kazachstánu pět let. 29. dubna 1995 se však v zemi konalo celostátní referendum o prodloužení prezidentských pravomocí Nursultana Nazarbajeva do 1. prosince 2000. Toto referendum se konalo z iniciativy shromáždění národů Kazachstánu, které bylo vytvořeno dekretem prezidenta Nazarbajeva. Pro prodloužení mandátu Nazarbajeva se podle oficiálních údajů vyslovilo 95,46 % voličů. Poté se v Kazachstánu konání předčasných voleb nebo referend stalo jakousi "tradicí". (Kongres místních a regionálních orgánů rady Evropy, 2019)

K uskutečnění významných změn je nutné zpřísnit dělbu moci a snížit vliv výkonné moci na zákonodárnu a soudní. Taky nejúčinnější způsob, jak snížit popularitu nepotismu, leží v rovině společenských vztahů.

Závěr

Práce se zaměřila na vztah mezi vnímáním korupční situace a ochotou jednat korupčně na příkladu situace v Kazachstánu. Korupce byla definována jako zneužití postavení v rámci oficiálních rozhodovacích struktur za účelem poskytnutí výhod na základě přátelství, příbuzenství nebo osobní motivace.

V Kazachstánu je běžným jevem, že se korupce stala nedílnou součástí veřejného života. Důkazy o korupčních trestných činech ve veřejné správě, včetně emblematických případů zpronevěry finančních prostředků, často vyvolávají jen minimální pobouření veřejnosti. Kazašští občané pravděpodobně podobné zprávy očekávají a zvykli si na nečinnost úřadů v této věci.

Tato situace poukazuje nejen na problém korupce, ale také na omezování politických svobod v zemi, což může mít negativní dopad na důvěru v úřady a míru politické účasti občanů.

Při analýze situací spojených s korupcí autorka dospěla k závěru, že jedním z hlavních problémů je, že hlava státu vytvořila systém důsledně založený na nepotismu, v němž má ve všech institucích státní správy "své lidi". Ve většině případů byli tito lidé jeho příbuzní, což bránilo ostatním nezávislým politikům systém změnit.

Tento jev vedl k vytvoření uzavřených sítí vlivu, kde se rodinné vazby staly hlavním mechanismem přístupu k moci a zdrojům. Tato praxe vedla k nedemokratickým jevům, které podkopávají zásady transparentnosti, rovnosti a spravedlnosti. Rodinní příslušníci a přátelé blízcí hlavě státu získávali privilegia a příležitosti, zatímco ostatní politici a podnikatelé byli ve své činnosti omezováni kvůli nedostatečné podpoře z nejvyšších pater moci.

Sféry politiky, řízení a byrokracie se tak stávají přístupné pouze uzavřené kastě nejbližšího okruhu politiků, senátorů a úředníků.

Tento systém rodinného nepotismu navíc vytvářel příznivé podmínky pro rozkvět korupce, neboť rodinné vazby byly využívány k lobbování za zájmy, získávání zakázek a obcházení zákonů. To narušovalo hospodářskou soutěž, omezovalo hospodářský rozvoj a prohlubovalo sociální nerovnosti.

Je třeba poznamenat, že takový systém postrádá účinný systém kontroly a rovnováhy moci, což jej činí náchylným ke zneužití a korupci. Proto jsou nutná opatření k posílení institucí státní

kontroly, zvýšení transparentnosti a otevřenosti rozhodování a podpoře nezávislosti politických a právních institucí. Pouze takové kroky mohou přispět k prolomení tohoto začarovaného kruhu a k vytvoření spravedlivější a demokratičtější společnosti.

Použitá literatura:

- COHEN, A. (2008). [cit. 24. 3. 2024] Dostupné z:
<https://www.files.ethz.ch/isn/131571/kazakhstanindependence.pdf>
- Corruption Perception Index. (2009). [cit. 24. 3. 2024] Dostupné z:
http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/cpi_2009_table
- Corruption Perceptions Index [online] 2022 [cit. 24. 3. 2024] Dostupné z:
https://transparencia.org.es/wp-content/uploads/2023/01/CPI2022_TechnicalMethodology.pdf
- Country Profile. 2008 V “Kazakhgate Corruption Scandal Dogs the Government,” Country Profile Select. LexisNexis. [cit. 24. 3. 2024]
- ALLEN, F. [online] 2015 Corruption and Competition. [cit. 23. 3. 2024] Dostupné z:
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2685219
- Šumah, Š. [online] 21. 02 2018 Trade and Global Market. Corruption, Causes and Consequences, str. 2. [cit. 24. 3. 2024]
- BUSSELL, J. [online] 2015, Typologies of corruption.
Encyclopedia Britannica. [online] 29. 01 2010 [cit. 3. 3. 2024] Dostupné z
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/185545/embezzlement>
- FasterCapital. [online] [cit. 24. 3. 2024] Nízká korupce: model skandování: boj proti korupci pro lepší společnost. Dostupné z: <https://fastercapital.com/ru/content/>
- Freedom House. [online] 2009a [cit. 20. 3. 2024] Dostupné z:
http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=351&ana_page=354&year=2009#_ftn1 .
- Freedom House. [online] 2009b [cit. 4. 3. 2024] Dostupné z:
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=475&year=2009> .
- Freedomhouse [online] 2005 [cit. 19. 3. 2024] Dostupné z:
<https://www.refworld.org/reference/annualreport/freehou/2005/en/49695>
- Freedomhouse. [online] 04. 04 2024, [cit. . 3. 2024] Dostupné z
<https://freedomhouse.org/country/kazakhstan>
- Fříč. 1999 Korupce na český způsob, 1. Praha: 1. vydání, G plus G, Praha. [cit. 24. 4. 2024]
- GRECO [online] publishes. 06. 04 2024, its first report on Kazakhstan. [cit. 24. 4. 2024]
Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/greco/-/the-group-of-states-against-corruption-greco-publishes-its-first-report-on-kazakhstan>
- inbusiness.kz. [online] 27. 09 2017, Jak chytat úplatky [cit. 24. 4. 2024] Dostupné z:
<https://inbusiness.kz/ru/specprojects/vzyatki-ne-gladki-31>
- KARLSSON, M., & KORSELL, L. 2007. Korruptionens struktur i Sverige: “Den korrupte upphandlaren” och andra fall om mutor, bestickning och maktmissbruk”. Stockholm: Brottsförebyggand. [cit. 13. 3. 2024]
- KAUFMANN, D., KRAAY, A., & MASTRUZZI, M. 2003, Governance Matters III: Governance Indicators for 1996-2002. World Bank Policy Research Working Paper No. 3106, Washington, D.C. [cit. 13. 3. 2024]

KUATBEKOV, A. [online] 25. 01 2024, www.globalcompliance.com. [cit. 1. 3. 2024]
 Dostupné z: [Anti-Corruption in Kazakhstan: https://www.globalcompliance.com/anti-corruption/anti-corruption-in-kazakhstan-2/](https://www.globalcompliance.com/anti-corruption/anti-corruption-in-kazakhstan-2/)

LAMBSDORFF, J. G. 2007, *Institutional Economics of Corruption*. [cit. 20. 3. 2024]

MYINT. 2000, *Corruption: Causes, Consequences and Cures*. *Asian-Pacific Development Journal*, Vol. 7, No 2. p. 33-58. [cit. 28. 2. 2024]

OECD. [online] 08. 02 2007, [cit. 13. 2. 2024] [cit. 12. 3. 2024] Dostupné z: <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=7203>

OECD. [online] 06. 02 2010, *Bribery Awareness Handbook for Tax Examiners*. [cit. 22. 3. 2024] [cit. 24. 3. 2024] Dostupné z: <http://www.oecd.org/dataoecd/20/20/37131825.pdf>

OSN. 2008. *A User's Guide to Measuring Corruption*, (2008). ISBN Pending, Oslo. Oslo: ISBN Pending. [cit. 15. 3. 2024]

PAPAKOSTAS, A. 2009. *Misstron, tillit, korruption – och det offentliga civiliserig*. Lund: Studentlitteratur AB. [cit. 15. 3. 2024]

PAVLIŠOVÁ, R. [online] 26. 02 2024, *Analýza soudních rozhodnutí 2010-2012* [online]. [cit. 27. 3. 2024] Dostupné z: <https://www.transparency.cz/analyza-soudnich-rozhodnuti-vydanych-letech-2010-2012-vecech/>

ROCK, M. 2007. *Corruption and Democracy*. DESA Working Paper No. 55. [cit. 20. 2. 2024]

ROSE-ACKERMAN, S. 1999. *Corruption and Government : Causes, Consequences and Reform*. United Kingdom: Cambridge University Press. [cit. 22. 3. 2024]

Rádio Azattyk. [online] 09. 04 2024. [cit. 29. 3. 2024] Dostupné z: <https://rus.azattyq.org/a/31331039.html>

SAMPFORD, C. 2006. *Measuring Corruption*. Aldershot, Hampshire: Ashgate Publishing Ltd.

SARDŽOSKA. 2009. *Testing a model of behavioral intentions in the republic of Macedonia*. *Journal of Business*. Načteno z *Testing a model of behavioral intentions in the republic of Macedonia Differences between the private and the public sectors*. [cit. 21. 3. 2024]

SJÖSTRAND, G. 2005 *iffelsverige: sociologiska perspektiv på skandaler och fusk*. Lund, Liber. [cit. 24. 2. 2024]

STEPHENSON. [online] 01. 03 2014. *Klitgaard's Misleading Corruption Formula*, [cit. 17. 1. 2024] Dostupné z: <https://globalanticorruptionblog.com/2014/05/27/klitgaards-misleading-corruption-formula/>

SVENSSON, J. 2005a. *Eight questions about corruption*. *The Journal of Economic Perspectives*. [cit. 17. 3. 2024]

SVENSSON, J. 2005b. *Eight Questions about Corruption*. *Journal of Economic*.

TANZI, V. 1998. *Corruption Around the World : Causes, Consequences, Scopes and Cures*. Vol. 45, No 4. *International Monetary Fund*. [cit. 27. 3. 2024]

TELVICK, M. 2008. *Kazakhstan: United States vs. James H. Giffen*. Dostupné z: [Eurasianet: http://kazhegeldin.addr.com/2004en/engl_03_06_04.html](http://kazhegeldin.addr.com/2004en/engl_03_06_04.html) (March 10, 2008). [cit. 11. 4. 2024]

- Tengrinews.kz. [online] 10. 11 2023, [cit. 14. 4. 2024] Dostupné z https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/pochemu-bishimbaev-vyishel-svobodu-poltora-goda-prigovora-516449/
- The Oil and the Glory. (2007). The Pursuit of Empire and Fortune of the Caspian Sea,”, 30-32. [cit. 8. 4. 2024]
- TI. 22. 12 2009 [online] Transparency International. [cit.11. 4. 2024] Dostupné z: Transparency International: http://www.transparency.org/news_room/faq/corruption_faq
- TI. 30. 01 2010a [online] Transparency International. [cit.11. 4. 2024] Dostupné z: Transparency International: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/bpi/bpi_2008
- TI. 30. 01 2010. [online] Transparency International. [cit.13. 4. 2024] Dostupné z Transparency International: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/bpi/bpi_2008
- Trägårdh, L. 2009. Tillit i det moderna Sverige – den dumme svensken och andra mysterier. Stockholm: SNS Förlag. [cit.21. 2. 2024]
- Uslaner, E. 2008. Corruption, Inequality and the Rule of Law : The Bulging Pocket Makes the Easy Life. New York.: Cambridge University Press, Pages 1-23. [cit.11. 2. 2024]
- VOLEJNÍKOVA, J. 2007. Korupce v ekonomické teorii a praxi. Zeleneč: Profess Consulting, S 15. [cit.11. 4. 2024]
- VONDRAČEK, O. 2013. Korupce jako parazit: návod, jak ji porazit. Česko: s.n. [cit.10. 4. 2024]
- VYMETAL. 2006, Korupce. Projevy a potírání v České republice a Evropské unii. . Meezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity. s. 13-15. [cit.11. 4. 2024]
- WATSON, N. [online] 17. 03 2008. Kazakhstan Looks In, Out and Shakes it all About. [cit.1. 4. 2024] Dostupné z: Business New Europe: <http://www.businessneweurope.eu/story.php?s=902>
- Zákon Kazachstánu o boji proti korući. [online] 18. 11 2015. [cit.11. 4. 2024] Dostupné z: [online.zakon.kz: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33478302&pos=2;-108#pos=2;-108](https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33478302&pos=2;-108#pos=2;-108)
- Transparency international (TI). Nepotismus a kontrola integrity. [online] 13.03.2024 [cit. 25.03. 2024] Dostupné z: <https://www.transparency.cz/pata-zprava-greco-cesko-podcenuje-nepotismus-a-kontrolu-integrity/>
- Kongres místních a regionálních orgánů Rady Evropy. Boj proti nepotismu uvnitř místních a regionálních samospráv. [online] 2. 04. 2019 [cit. 02. 03. 2024] Dostupné z: <https://rm.coe.int/prems-017620-rus-5001-booklet-nepotisme-collection-ethique-publique-co/1680a33d84>
- Ulys Media. Důvěryhodný synovec prezidenta aneb Kdo je Kairat Satybaldy. [online] 14. 03. 2022 [cit. 08. 03. 2024] Dostupné z: <https://ulymedia.kz/analitika/5996-doverennyi-plemiannik-ili-kto-takoi-kairat-satybaldy/>
- BBC Russkaja služba. Rezignace členů Nazarbajevovy rodiny. Kde jsou a co se děje v Kazachstánu. [online] 18. 01. 2022 [cit. 13. 02. 2024] Dostupné z: <https://www.bbc.com/russian/features-60031958>
- RGRU. Nursultan Nazarbajev: Moc je odpovědnost, která visí na krku. [online] 05.07.2015 [cit. 16. 02. 2024] Dostupné z: <https://rg.ru/2015/07/06/nazarbaev.html>

Zakon.kz. Kazašský lid bez nepotismu: život v nových reáliích. [online] 04.09.2020 [cit. 12. 03. 2024] Dostupné z: <https://www.zakon.kz/redaktsiia-zakonkz/5041280-kazahskiy-narod-bez-kumovstva-zhizn-v.html>

Stan Radar. Kazachstán. Korupce jako součást národní mentality. [online] 14.08.2020 [cit. 17.03. 2024] Dostupné z: <https://stanradar.com/news/full/40846-kazahstan-korruptsija-kak-chast-natsionalnogo-mentaliteta.html>

Zákon.kz. MAMYRAJYMOV, T. Korupce je součástí národní mentality v Kazachstánu. [online] 12.02.2014 [cit. 21. 03. 2024] Dostupné z: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31504480&pos=4;-91#pos=4;-91

Wikiwand. Nepotismus. [online] 20. 04. 2022 [cit. 25. 03. 2024] Dostupné z: <https://www.wikiwand.com/cs/Nepotismus>

Tengrinews.kz. Podíl stínové ekonomiky na nevýrobním sektoru Kazachstánu činí nejméně 50 procent. [online] 2.11.2013 [cit. 21. 02. 2024] Dostupné z: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/dolya-tenevoy-ekonomiki-nesyirevom-sektore-kazahstana-242776/

Forbes Kazachstán. Transparency International hodnotí míru korupce v Kazachstánu. [online] 30.01.2024 [cit. 22. 02.2024] Dostupné z: https://forbes.kz/actual/expertise/fond_transparency_international_otsenil_uroven_korruptsii_v_kazahstane/

SCHNEIDER, Friedrich, WILLIAMS , Colin C., 2013. The Shadow Economy. London: The Institute of Economic Affairs. [cit. 22. 02.2024] ISBN: 978 0 255 366748

FRANZEN, August. Malé církevní dějiny. Praha: Zvon, 1992. [cit. 21. 03. 2024] ISBN 80-7113-008-7. S. 175–176.

CHMELÍK, Jan., TOMICA, Zdeněk., 2011. Korupce a úplatkářství. Praha: Linde. s 26. [cit. 08. 03. 2024] ISBN: 978-80-7201-866-6

Informační centrum OSN. Cíle udržitelného rozvoje (SDGs) 2015-2030 [online]. [cit. 10. 2. 2024], Dostupné z: <http://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/cile-udrzitelneho-rozvoje-sdgs-2015-2030/>

Justice.cz. Úmluva OSN proti korupci (UNCAC). [online] 2024 [cit. 25. 04. 2024] . Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/organizace-spojonych-narodu/-/clanek/umluva-osn-proti-korupci-uncac->

Index vnímání korupce. [online]. 2024 [cit. 20.01.2024]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023>

Azattyq Kazakhstan. Nazarbajev. 30 let u moci. [online] 19.03 2019 [cit. 24. 02. 2024] Dostupné z: https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan_nursultan_nazarbayev_first_president/25360301.html

FRIČ, Pavol. Korupce – deviantní chování, nebo sociální dezorganizace. Sociologický časopis, 37 [online] 2021 [cit. 15. 02. 2024] Dostupné z: <https://esreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2001/01/10.pdf>

STERNBERG, Robert J., Cognitive Psychology. Belmont: Wadsworth, 2009. [cit. 25.03. 2024] ISBN 978-0-495-50629-4 Dostupné také z: <https://aishwaryajaiswal.com/wp-content/uploads/2022/01/Cognitive-Psychology-Sternberge.pdf>

KALJJEV I.A. Historie korupce v Kazachstánu. [online] 2021. [cit. 18. 03. 2024] . Dostupné z: <https://textbook.tou.edu.kz/books/140/1.5.html>

DUPUY, Kendra, NESET, Siri. The cognitive psychology of corruption. [online] 01.02.2018 [cit. 19. 02. 2024]. Dostupné z: <https://www.u4.no/publications/the-cognitive-psychology-of-corruption.pdf>

SATPAYEV, Dosym. Exploring Informal Networks in Kazakhstan. [online] 2013 [cit. 15. 4. 2024] Dostupné z: https://www.ide.go.jp/library/Japanese/Publish/Reports/InterimReport/2012/pdf/C24_ch3.pdf